

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2012

Tereza Jirků

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra primární pedagogiky

Dítě před třetím rokem v rodině a jeslích

Child before the third year in a family and nursery

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: PaedDr. Soňa Kotátková, Ph.D.

Autor bakalářské práce: Tereza Jirků

Studijní obor: Učitelství pro MŠ

Forma studia: prezenční

Bakalářská práce dokončena: listopad 2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Dítě před třetím rokem v rodině a jeslích* vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 17.11.2012

.....

podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především PaedDr. Soně Kořátkové Ph.D. za metodické vedení, cenné rady a podnětné připomínky. Za ochotu a vstřícnost děkuji rodičům děvčátka a zdravotním sestřám v jeslích na Praze 10. Dále bych ráda poděkovala své rodině za pomoc, trpělivost a vytvoření příznivého zázemí pro psaní práce.

Anotace

V bakalářské práci se zaměřuji na pozorování rozdílů v chování dítěte v rodině a v jeslích. V teoretické části se věnuji vymezení pojmu rodina, vývoji, funkcím a dnešní podobě rodiny. Neméně důležitou částí práce je prostudování zvláštností dětí ve věku do tří let z pohledu ontogenetické psychologie a získat informace o možnostech péče o dítě do tří let.

Pro praktickou část je stěžejní kazuistika pozorovaného dítěte, která byla vytvořena díky dlouhodobému pozorování v rodině a rozhovoru s matkou. Jako protipól slouží pro porovnání pozorování v jeslích, pozornost jsem zaměřila především na sebeobsluhu, komunikaci dítěte a sociální oblast.

Annotation

I focus my dissertation on the differences in the behaviour of the child in a family and nursery. In the theoretical part is devoted to the definition of family, its development, function and the present form of the family. Another important part of the work is the study of peculiarities of children under the age of three from the perspective of ontogenetic psychology and get information about possibilities of day care for children under three years.

For practical part is main case study of the observed child, which was created by long-term observation and interview with mother. To compare was used the observation in nursery. I focused primarily on the self-care, communication and social sphere.

Klíčová slova:

adaptace, pozorování, instituce, jesle, rodina, odloučení od matky, batole

Key words:

adaptation, observation, institution, nursery, family, separation from mother, toddler

OBSAH

Úvod.....	7
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1 Rodina.....	8
1.1 Definice rodiny.....	8
1.2 Funkce rodiny.....	9
1.3 Vývoj pohledu na rodinu.....	10
1.4 Současné pojetí rodiny.....	12
2 Vývoj dítěte.....	13
2.1 Prenatální období.....	13
2.2 Kojenecké období.....	14
2.2.1 Vývoj motoriky.....	14
2.2.2 Psychický vývoj.....	16
2.2.3 Vývoj řeči.....	17
2.2.4 Sociální vývoj.....	18
2.3 Batolecí období.....	19
2.3.1 Vývoj hrubé a jemné motoriky.....	19
2.3.2 Psychický vývoj.....	21
2.3.3 Vývoj řeči.....	24
2.3.4 Sociální vývoj.....	25
3 Instituce pečující o dítě do tří let.....	28
3.1. Jesle.....	28
3.1.1 Vývoj a současný stav jeselských zařízení v ČR.....	30
3.2 Jiné možnosti péče o dítě do tří let mimo rodinu.....	31
II. PRAKTICKÁ ČÁST.....	35
4 Cíle.....	35
5 Výzkumné otázky.....	35

6 Použité metody.....	35
7 Vlastní výzkum.....	36
7.1 Charakteristika a organizace.....	36
7.2 Případová studie.....	37
7.2.1 Vývoj dítěte.....	37
7.2.2 Rozhovor s matkou.....	45
7.2.3 Můj pohled na dítě.....	49
7.3 Pozorování v rodině.....	52
7.3.1 Sebeobsluha.....	52
7.3.2 Komunikace dítěte.....	54
7.3.3 Sociální oblast.....	54
7.4 Jesle na Praze 10.....	55
7.5 Pozorování v jeslích.....	55
7.5.1 Sebeobsluha.....	55
7.5.2 Komunikace dítěte.....	56
7.5.3 Sociální oblast.....	57
7.6 Nástup do MŠ.....	58
8 Shrnutí.....	61
9 Závěr.....	64
Literatura a informační zdroje.....	66

Úvod

Téma práce jsem si zvolila z toho důvodu, že mi problematika dětí mladších tří let vždy byla blízká a jelikož jsem o takto malé dítě pečovala po celou dobu mého studia na vysoké škole. Pro konkrétnější stanovení tématu bylo určující to, že již zmíněné batole docházelo od 15-ti měsíců do jeslí. Přišlo mi proto velmi zajímavé a přínosné vytvořit práci, která by zaznamenala podrobnější vývoj jednoho dítěte, jeho adaptaci na jeselské zařízení v útlém batolecím věku a vliv takovéto psychické zátěže na chování a jeho další vývoj. Dalším důvodem zvolení tématu mé práce byl ten, že mi holčička za dobu mého působení v rodině velmi přirostla k srdci a tímto způsobem mám možnost náš vztah zvěčnit a zaznamenat. Cílem práce není zjistit, zda jsou jesle hodné zatracení či dalšího rozvoje, zda v nich děti trpí či se rozvíjejí lépe než v domácím prostředí. Jde mi především o jedno konkrétní dítě, které jsem znala jen z rodinného prostředí a díky bakalářské práci jsem mohla poznat toto dítě i v jeslích.

V teoretické části se zaměřuji na vymezení pojmu rodina, její vývoj a dnešní pojetí. Dále se věnuji prostudování ontogenetického vývoje dítěte do tří let. Posledním problémem teoretické části je zorientování se v současné situaci péče o děti do tří let v České republice.

V praktické části se věnuji vývoji děvčátka od narození do 3 let a cílem je vytvořit hlubší kazuistiku dítěte, která zaznamená hlavní povahové rysy projevující se v jednotlivých stupních vývoje. Další částí výzkumu je pozorování dítěte v jeslích ve dvou přesně stanovených obdobích, které slouží k porovnání s pozorováním dítěte v jeslích ve stejném časovém úseku. Cílem těchto dvou kapitol je najít odlišnosti v chování v rodině a v jeslích. Zjistit zda se změní chování v rodině v období adaptace na jesle a zda se vyskytuje nějaký vzorec chování, se kterým se v druhém prostředí nesetkáme. Poslední kapitola je věnována nástupu děvčátka do mateřské školy, ve které je předmětem zájmu hlavně adaptace do MŠ. Cílem je sledovat, jak adaptace proběhne a jestli bude nějak ovlivněna předchozím navštěvováním jeslí.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Rodina

1.1 Definice rodiny

Ať už si každý z nás pod pojmem rodina představí cokoliv, ať už chceme nebo ne, rodina je pro každého člověka nepostradatelná. Jde vlastně o sociální zařízení, jehož základním účelem je vytvářet soukromý prostor pro reprodukci společnosti, poskytuje člověku jakousi domovskou loď ve vířícím a nepřehledném okolním světě. V dnešní době se hovoří o tzv. krizi rodiny, jelikož stále roste rozvodovost, stále více dětí vyrůstá v neúplné rodině (28,5% dětí), díky velké toleranci společnosti narůstá i množství jiných druhů soužití vedle manželského. Dalším důvodem dnešní krize je poměrně vysoká nezaměstnanost a vysoké pracovní nároky jak na muže, tak na ženy.¹

Podle psychologického slovníku je rodina „*společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí.*“² Definice rodiny ze sociologického pohledu zní takto: „*Rodina je institucionalizovaná biosociální skupina, vytvořená přinejmenším ze dvou členů odlišného pohlaví, mezi nimiž neexistuje pokrevní pouto, a z jejich dětí.*“³ Výrostl (2001) dále uvádí, jakou roli má zejména pro dítě, ale i pro dospělého jedince. Uvádí, že rodina je jakýmsi univerzálním socializačním činitelem, které poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a ukazuje mu společností vyžadované normy. Díky rodinnému prostředí si člověk utváří obraz sám o sobě, o ostatních lidech a o společnosti obecně.

Podle počtu členů rodiny rozlišujeme rodinu nukleární, která zahrnuje pouze otce, matku a jejich potomky, a rodinu širší, do které patří i další příbuzní, jako jsou prarodiče, strýcové, tety, bratřenci, sestřenice atd.

---

1 MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008.

2 HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 512.

3 VÝROSTL, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie II.* Praha: Grada, 2001, s. 304.

Z pohledu psychologického by rodina měla jedinci zajišťovat přijetí jeho existence, ochraňující prostředí, vzájemnou podporu a zajištění životních potřeb.

1.2 Funkce rodiny

Mezi základní funkce moderní rodiny patří funkce reprodukční, materiální, výchovná a emocionální.

Funkce reprodukční je přitom mnohými sociology chápána jako jedna z nejdůležitějších, neboť v ní spatřují podstatu rodiny vůbec. Pro společnost je reprodukční funkce také jednou z nejpřínosnějších, jelikož je tím ovlivněna početnost populace, která je základním předpokladem ekonomického růstu. Dříve manželství poskytovalo i prostor pro společensky uznávaný pohlavní styk. V dnešní době už pojem nemanželský sex není tabuizovaný. Vždyť i počet nesezdaných párů s dětmi narůstá a společnost je k tomuto jevu velmi tolerantní.

Označení materiální funkce rodiny v sobě nese dvě stránky. Jedna z nich se vztahuje k hmotnému zabezpečení všech příslušníků rodiny, tedy i dětí. Na rodičích spočívá velká tíha zodpovědnosti za naplnění materiálních požadavků rodiny. Druhá stránka materiální funkce je myšlena jako nezbytná složka pro rozvoj a fungování ekonomického systému společnosti. Z tohoto úhlu pohledu spočívá podstata v zapojení jednotlivých rodinných příslušníků do pracovního procesu, ale neméně důležitá je i role dětí, jakožto studentů, jelikož tím zajišťují kvalitu budoucí společnosti.

Funkce výchovná je jak pro samotnou rodinu, tak pro společnost podstatná.

Rodiče dítěti výchovou zajišťují orientaci v okolním světě, ukazují mu, kde jsou hranice, formují do určité míry jejich osobnost. Rodičům je tedy svěřena rozhodující úloha, svým dětem jdou příkladem a předávají jim vlastní vzorce chování.⁴

---

4 MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008.

1.3 Vývoj pohledu na rodinu

Rodina jakožto příbuzenská organizace je stará jako lidstvo samo a pro člověka je důležitá od okamžiku, kdy zakládá jakkoli primitivní společnost a ustavuje se jako homo sapiens. Pojetí rodiny se v průběhu času samozřejmě proměňuje, ale vždy je stabilizujícím prvkem společnosti.

Pokud se na rodinu podíváme už od jejích úplných základů, dostaneme se až do doby zhruba půl milionu let před naším letopočtem, což je období považované jako počátek párové rodiny, v níž šlo o silnou sexuální vazbu heterosexuálních partnerů doprovázená společnou výchovou dětí. V době okolo osmi tisíc let př.n.l. se vyskytovaly složité příbuzenské systémy v kmenových společnostech, kde byli mladí sezdáváni na principu snubních výměn uvnitř nebo mezi příbuzenskými velkorodinami. V této době se incest stal zakázaným. Asi 3000 let př.n.l. vznikaly první státy jako sociální organizace nad rodinnými sítěmi. Domácnosti se staly patrimonialními, v nichž muži drží ve svých rukou vlastnictví domácnosti. V 17.-18.století se ukazuje nukleární rodina jako ideální typ. Muž ekonomicky a sociálně rodinu zajišťuje a žena se stará o domácnost. Postupně mizí sňatky domluvené rodiči a nastupuje individualizovaný sňatkový trh. Od druhé poloviny dvacátého století se v rozvinutých zemích vyskytují různorodé rodinné formy. Stoupá rozvodovost a počet nesezdaných párů.⁵

Nejrazantnější změnou prošla rodina v padesátých až osmdesátých letech dvacátého století. Jeden ze základních jevů tradiční rodiny, kterým byl monopol na legitimní sex, se zásadně změnil díky dostupnosti hormonální antikoncepce. Došlo k uvolnění atmosféry ve společnosti, která postupně začala tolerovat nemanželský sex a děti.⁶

Další velká změna nastala v oblasti rozvodovosti. V době, kdy vládlo křesťanství, byl rozvod naprosto nepředstavitelný a neuskutečnitelný. Rodina jednou založená byla považována za doživotní, zkrátka *Co bůh spojil, člověk nerozloučí*. V dnešní době, ve které převažují sňatky občanské, je manželství založeno na svobodné vůli manželů a jen oni rozhodují o kvalitě, délce a pevnosti jejich svazku.

---

5 MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008.

6 Tamtéž.

Speciální instituce jako škola, která přebírá zodpovědnost za vzdělávání, nemocnice starající se o nemocné a umírající, sociální zařízení pečující o děti opuštěné nebo postižené, zbavily rodinu řady jejích tradičních funkcí. Specialisté a formální instituce zkrátka zastoupili rodinu tam, kde byla kdysi nezastupitelná.

Jak už bylo zmíněno v předchozí kapitole, jednou ze základních funkcí rodiny byla, je a snad i do budoucna stále zůstane reprodukční funkce. Dříve se dětí rodilo hodně, také jich hodně umíralo, ale i přesto zůstával počet dětí v rodině oproti dnešní době velmi vysoký a rodiče péčí o ně dokázali naplnit svůj život. Ovšem i reprodukce se v posledním století značně změnila a to především díky antikoncepci, která se lidem stala masově dostupnou od poloviny dvacátého století. V polovině sedmdesátých let začala ve vyspělých zemích prudce padat porodnost a dnes rodina s jedním dítětem není žádnou raritou, ba naopak je nejčastějším typem rodiny.⁷

Posledním jevem, který bych v této kapitole zmínila, je změna povahy práce a zaměstnanosti žen. Práce se stává stále více manipulací se symboly než s předměty a nevyžaduje tedy žádnou fyzickou zdatnost. Díky tomu už není žena handicapována svou fyzickou slabostí oproti mužům, tudíž je od ní i očekáváno, že bude pracovat a budovat kariéru. Jedno či dvě děti nezaměstnají ženu tolik, jako děti sedm, navíc ve skloubení pracovního s rodinným životem ženě pomáhají i školské instituce, tudíž není důvod, proč by zůstávala v domácnosti. Mateřství se stalo jen krátkou epizodou v životě ženy oproti dřívějšímu celoživotnímu údělu. Zlom v zaměstnanosti žen nastal v padesátých letech dvacátého století.⁸

1.4 Současné pojetí rodiny

I z předchozích podkapitol vyplývá, že členové rodiny jsou na sobě v dnešním moderním světě méně závislí, ať už se podíváme na vztah mezi mužem a ženou, nebo dětí s rodiči. Ženě se během dvacátého století dostalo nebývalé osobní, finanční a

---

7 MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008.

8 Tamtéž.

společenské svobody. Proto mají dnešní moderní ženy možnost se realizovat i v jiném než rodinném prostředí. Děti už nejsou na rodičích tolik závislé, mají otevřený celý svět, ať už v podobě médií, internetu, školy, zájmovým kroužkům atd. Motivace, aby zůstala rodina úplná, zkrátka není v dnešní době dostatečná, a proto při prvních problémech manželství často končí rozvodem a svěřením dětí do péče některému z rodičů.

Spousta základních funkcí byla rodině odňata, zůstává jí už víceméně jen emocionální. Od sedmdesátých let minulého století už neexistuje žádná jednotná teorie rodiny. Domácnosti tvořené manželským párem s dětmi (což se tradičně chápe jako rodina) tvoří dnes v Evropě jen asi čtvrtinu ze všech domácností. Stále častěji se setkáváme s domácnostmi typu nezesdaných párů, bezdětným programovým životem či jako *singles*, homosexuálních soužití s adoptovaným dítětem atd.⁹

Ačkoli by z předchozích řádků mohlo vyplývat, že rodina směřuje k naprostému zániku, může nás uklidnit fakt, že i v dnešní době je pro naprostou většinu lidí právě založení trvalého párového vztahu a touha po dětech kotvou života.

2 Vývoj dítěte

2.1 Prenatální období

Pod pojmem prenatální období se rozumí období od početí, ke kterému dojde v okamžiku spojení mužské spermie a ženského vajíčka, po narození. Doba, kdy se dítě vyvíjí v matčině děloze, trvá obvykle devět kalendářních měsíců. Během této doby se z jedné jediné buňky nejprve stane embryo, po třech měsících plod, u kterého jsou založeny všechny životně důležité orgány, uši, oči a končetiny. Všechno je v této době samozřejmě ještě značně nezralé a dítě má před sebou ještě náročný proces vývoje a zrání než opustí matčino tělo. Sama mohu potvrdit, že již v 11. týdnu, kdy jsem na ultrazvuku viděla svého syna, se už podobal člověku ačkoliv měřil pouhé čtyři centimetry. Pohyboval se, mával rukama a nohama, otevíral pusku a srdíčko mu tlouklo jako o život. Dítě v tomto období vnímá okolní svět mnohem víc, než by se na první

---

9 MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008.

pohled zdálo a to především prostřednictvím své matky, jejích pocitů a nálad. Zhruba od 16. týdne dítě reaguje i na různé zvuky, které k němu tlumeně doléhají přes břišní stěnu, na světlo, ale stále největším a nejvýznamnějším zdrojem informací o okolním světě je jeho matka. Pokud je matka ve stresu, ani dítě se nemůže cítit dobře.

Jeden zajímavý pokus, který prováděl doktor Reinold v Rakousku, prokázal, že dítě na stres matky reaguje. Doktor vždy dělal matkám ultrazvuk po dobu dvaceti minut, během něhož se plod uklidnil natolik, že se vůbec nehýbal. To pak také doktor ženě sdělil. Na zprávu, že se plod nehýbe, matka samozřejmě reagovala vystrašeně a silně ji to rozrušilo. Po pár vteřinách, co jí doktor zprávu řekl, se plod začal výrazně hýbat. Svědčí to tedy o tom, že je plod už během těhotenství ovlivňován psychickým stavem ženy, obzvláště pak jejími silnějšími citovými hnutími.¹⁰

I tento jev jsem při svém těhotenství zažila: miminko mi jasně dávalo najevo, jak se cítí v důsledku mých prožitků a pocitů. Když jsem doma v klidu ležela a hladila si břicho, miminko se začalo něžně vlnit a kopat do míst, kam jsem ruku pokládala. Bylo mu to zřejmě velmi příjemné a v té chvíli by se dalo hovořit o naší první „prokazatelné“ komunikaci. Pokud jsem ale na druhou stranu zažívala nějaké stresové situace, miminko začalo z ničeho nic divoce kopat. Když jsem v posledním měsíci těhotenství při kontrolách v porodnici vždy byla několik desítek minut připojená na monitor, který snímal jak děložní stahy, tak i tlukot srdíčka miminka. Bylo zajímavé sledovat, jak se mění srdeční rytmus např. při prohmatávání břicha doktorem. Pokud v místnosti někdo třeba jen promluvil, srdíčko tlouklo rychleji, při úplném tichu, se naopak zklidnilo. Z těchto mých zkušeností, které prožije většina vnímavých nastávajících maminek, je jasné, že dítě nezačíná svůj život až porodem. Již před ním se dítě v děloze mnohé naučí, např. rozeznávat hlasy nejbližších, vnímá světlo a tmu, atd.

---

10 MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996.

2.2 Kojenecké období

Dítě zvládlo prenatální období, porod a teď je tu mezi námi. Je bezbranné a plně závislé na péči dospělých. První dny či týdny jsou ve znamení adaptace na okolní svět. Novorozenec prošel velikou změnou, jakou je přechod z dělohy, v níž si plavalo v plodové vodě. Ta mu tlumila spolu s břišní stěnou zvuky z okolí, doléhalo k němu jen velmi tlumené světlo, potrava mu byla nepřetržitě k dispozici díky pupeční šňůře a placentě, nemuselo samo zajišťovat své základní životní funkce.

Délka trvání novorozeneckého období se uvádí různě dlouhá, od jednoho až po šest týdnů. Doba trvání závisí především na úhlu pohledu. Jinak na toto období nahlíží lékaři, jinak psychologové. Novorozenecká období lze velmi stručně charakterizovat, jako období normálního autismu, jak uvádí Šulová (2010). Dítě je uzavřené spíše do sebe, srovnává se se svým vlastním tělem, s podněty z nejbližšího okolí, stabilizují se jeho základní funkce a převládající činností je spánek. Přežívá díky péči dospělých a svým vrozeným reflexům, jako je např. sací reflex, úlekový a hledací. Novorozenecké stádium je vystřídáno kojeneckým, ve kterém musí dítě zvládnout největší rozvoj schopností a dovedností v celém jeho budoucím životě.

2.2.1 Vývoj motoriky

Na začátku této kapitoly je potřeba říci, že vývoj hrubé a jemné motoriky je v prvních letech života nezbytný pro bezproblémový vývoj dalších psychických funkcí (kognitivních, sociálně emočních, motivačně volních). Rozvojem motoriky je dítěti umožněno vstupovat do interakce s předměty a osobami, rozvíjet a zlepšovat tuto interakci. Stagnací nebo opožděným rozvojem lokomotorických dovedností dochází k celkovému vývojovému opoždění všech ostatních oblastí. Správný motorický a smyslový vývoj dítěte v kojeneckém období vede k jeho celkovému intelektuálnímu rozvoji a otevírají se mu tím nové možnosti vnímání a vyrovnávání se s okolním světem.

V prvním roce žije dítě ve znamení rozvoje motoriky, který započiná zvedáním hlavičky, pokračuje vypnutím páteře, plazení, lezení a vede k samostatné chůzi.

Vývoj každého jedince je řízen principem individuace, je tedy jedinečný a nezaměnitelný. Specifické znaky patří právě určitému jedinci lze sledovat již od prenatálního období. I přesto jsou v motorickém vývoji zachované zákonité vývojové sekvence, vývoj se řídí určitými zákonitostmi. Jednou z nich je směr tělesného vývoje:

- směr kefalokaudální – osifikace a vývoj svalů probíhá od hlavy směrem dolů až k chodidlům. V praxi to vypadá tak, že dítě nejprve zvedá hlavičku, v pasivním sedu narovná nejprve krční páteř, posléze bederní, nejprve leze po kolenou, pak se staví na chodidla.

- směr proximodistální – vývoj postupuje od centra těla k periférii. Dítě se nejprve učí ovládat hlavu a krk a teprve pak uchopovat předměty a rozvíjet jemnou motoriku.

- směr ulnoradiální – od ulnární strany dlaně k palci. Vývoj úchopu postupuje od reflexního (dlaňového) po úchop klišťkový (palec a ukazovák).¹¹

Do doby, než se dítě začne samo pohybovat v prostoru, je plně závislé na podnětech z okolí. I v této době dítě stále cvičí již poznané, ale také experimentuje a rozšiřuje zkušenost i na další předměty v okolí. Velkým pokrokem v motorickém vývoji je uvolnění ručiček, které jsou až do třetího měsíce reflexivně sevřené. Po třetím měsíci si dítě začíná zkoumat svoje ručičky a ještě častěji si je strká do pusinky a ochutnává je ze všech stran. Udržet hračku v ruce umí s jistotou, v pátém měsíci už si hračky důkladně prohlíží, přendává si je z ruky do ruky, mává s nimi a bouchá. Po devátém měsíci se u dítěte také značně rozvíjí jemná motorika, prsty se snaží uchopit drobné předměty tzv. *klišťkovým úchopem*. Kojenec starý deset měsíců začíná lézt po čtyřech, jeho obzor se tím rozšiřuje a najednou není závislé jen na podnětech od dospělých, ale spousta si jich nyní obstará sám¹². Lezení znamená první objevitelské cesty, při nichž si každý může všimnout, jaká je dítě individualita. Nyní už si samo volí, kam poleze, za kým, pro jakou hračku, a má z toho náležitou radost. Vyvrcholením motorického

---

11 ŠULOVÁ, L *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2010.

12 MATĚJČEK, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada, 2005.

vývoje během prvního roku je chůze, spíše se dá hovořit o prvních krůčcích, než o chůzi v pravém slova smyslu. Dítě se nejprve začne samo stavět u nábytku, později se začne pomaličku pohybovat ve zpřímené pozici buď za ruce dospělého nebo opět s velkou oporou nábytku. A kolem prvních narozenin již mají některé děti za sebou svůj první samostatný krok.

2.2.2 Psychický vývoj

Pro dítě a jeho všestranný rozvoj je nejdůležitější vztah s rodiči nebo alespoň s jedním z nich, ale o to intenzivnější. Dítě potřebuje stabilní rodinné zázemí, kde najde lásku, pochopení, ale i dostatek podnětů pro svůj rozvoj.

Již od narození má každý z nás celou řadu potřeb, které intuitivně vyžaduje. Problematiku potřeb podrobněji propracovali Matějček a Langmaier.¹³ V první řadě dítě potřebuje ze strany rodičů zajistit přiměřené množství stimulace z vnějšího světa. Podněty jsou pro vývoj každého jedince nezbytné, ovšem je potřeba podněty nabízet ve správném množství. Nedostatek podnětů vede k deprivaci a strádání, naproti tomu přemíra stimulů často vede k psychickému přesycování, které může vést ke stagnaci vývoje nebo apatičnosti dítěte. Jedinec již od kojeneckého věku dále potřebuje řád a jistotu v určitých věcech, lidech a vztazích. Má-li se dítě orientovat v okolním světě, je potřeba, aby vše mělo svůj jasný řád a organizaci. Potřeba specifického sociálního objektu, kterým je nejčastěji matka, je pro dítě taktéž nesmírně důležitá. Matka pro dítě reprezentuje celý svět, učí dítě co je láska, závislost a připoutání. Matka představuje pro kojence životní jistotu, díky které si může utvářet identitu a beze strachů se vydávat na výpravy do okolního světa.

Hlavní událostí prvního roku je tzv. psychologické narození, se kterým se můžeme u kojence setkat mezi osmým a dvanáctým měsícem. Neurčité „my“ se přetváří v jednoduchý a pevný vztah dítěte a druhé osoby „já – ty“. Dítě pozorně sleduje chování

---

13 ČÍŽKOVÁ, J., BINAROVÁ, I. *Přehled vývojové psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003.

matky jak nasměrované k němu samému, tak při její interakci s okolím. Tím probíhá poznávání sebe sama vedoucí až k existenciální nezávislosti na matce a také k pochopení, že ne všechno se děje s jeho přičiněním.¹⁴

2.2.3 Vývoj řeči

Ačkoliv se kojenci říká nemluvně, nedá se říci, že by takto malé dítě nemělo s řečí nic společného. Již v prvních měsících, ba dokonce v době, kdy je ještě v bříše, se učí porozumět lidské řeči a důkladně si vše ukládá do paměti, kde to bude uschováno až do doby, kdy samo poprvé promluví. Už u tříměsíčního miminka si můžeme všimnout, jak s velkým zaujetím pozoruje dospělého, který na něj mluví. V předřečovém období se můžeme u dětí všech kultur setkat se žvatláním, a to u dětí ve věku mezi šesti a jedenácti měsíci. Dítě vyluzuje nejrůznější zvuky záměrně a vědomě a velmi se mu líbí, když na to okolí reaguje, opakuje po něm stejné zvuky, chválí ho a povzbuzuje, což je jeden ze základních předpokladů dalšího vývoje. Dítě tedy chápe, že řečový projev slouží především ke komunikaci s ostatními a upoutání pozornosti. Poslední předřečovou fází je rozlišování fonémů nápodobou (od jedenácti až dvanácti měsíců).¹⁵

Stejně důležité jako již zmíněné procvičování mluvidel je spojitost řeči s pamětí. Dítě musí mít dostatečný počet slov v pasivní slovní zásobě, aby je mohlo později začít používat aktivně. Velký zlom nastává okolo devátého měsíce, kdy se dítě naučí tzv. *pasivní řeči*. Pod tímto pojmem rozumíme, že dítě už má takovou pasivní slovní zásobu, že dokáže porozumět jednoduchým příkazům a pobídkám.

Stejně jako je vrcholem vývoje motoriky první samostatný krok, ve vývoji řeči je to první srozumitelné slovo. Na konci kojeneckého období dítě aktivně používá nejčastěji šest slov.¹⁶

---

14 ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Portál 2004.

15 PIAGET, J. INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 1997.

16 LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998.

2.2.4 Sociální vývoj

Prvním kontaktem dítěte se světem je především pláč. Nejedná se o pláč v pravém slova smyslu, takový, jak ho známe u větších dětí či dospělých, ale spíše o křik. Dítě v prvních chvílích života neumí říct jiným způsobem, že ho něco trápí, že má hlad nebo že chce třeba jen pozornost či pohlázení, a proto křik využívá velmi často. Dalším krokem v komunikaci s okolím je úsměv, který se objeví mezi druhým a třetím měsícem. Před touto dobou můžeme zachytit na dětské tváři něco jako úsměv, ale to se jedná jen o jakési záškuby obličejových svalů. Opravdový úsměv, nazývaný *sociální*, se objeví kolem třetího měsíce. Právě v této době začíná bezpečně poznávat své blízké, nejčastěji tedy matku, otce, popř. sourozence. Začíná pociťovat radost při jejich příchodu a vítá je úsměvem. V pozdějších měsících stále více preferuje jejich přítomnost a pozornost před ostatními cizími lidmi. Přibližně do šestého měsíce na neznámé nebo méně často vídané osoby nereaguje pláčem či odmítavým postojem, ale jakmile dítě dozraje do fáze, kdy vnímá samo sebe, nastane *separační úzkost* a období strachu z cizích lidí a neznámých věcí. Toto období se u každého objeví v jiné podobě, v odlišné intenzitě a má různě dlouhou dobu trvání, ovšem téměř bez výjimky si alespoň v té nejmírnější podobě toto období prožijí všechny děti. Kojenec tím dává najevo, že právě v rodičích má jistotu, že je má rádo a potřebuje je mít stále nablízku jako ochránce a rádce. Právě v tomto období by měli dát dítěti pocítit jistotu a stálost rodiny a neměli by se ani uskutečnit žádné velké životní změny, např. stěhování, svěřením dítěte do péče jiné osobě z důvodu nástupu do zaměstnání, atd. Kolem devátého měsíce se dítě začíná učit nápodobou, která je umožněna pokrokem v poznávacích schopnostech. Dovede přenést představu vytvořenou z pozorování okolního světa do vlastní pohybové aktivity. Dítě a rodič se tak znovu dostávají do další fáze vzájemné interakce, jeden druhého ovlivňují a dítě si začíná uvědomovat, že má v rukou fungující nástroj společenské komunikace.¹⁷

---

17 MATĚJČEK, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada, 2005.

2.3 Batolecí období

„Při prvních narozeninách se dítě formálně rozloučilo s kojeneckým věkem, ovšem nic světodějného se toho dne nestalo. Dítě se nezměnilo ze dne na den, vývoj tělesný i duševní je a stále bude pozvolný, postupující podle svých zákonitostí.“¹⁸

V období batolete, které započalo právě tím výrazným mezníkem prvních narozenin a skončí oslavením třetího roku života, nastává výrazný motorický rozvoj spojovaný se samostatnou chůzí a s cílenou manipulací, také se nyní bude uplatňovat procvičování mluvidel, a to v podobě osvojování mateřské řeči, dítěti se rozšíří sociální vztahy, opět o něco více porozumí našemu světu a naučí se chápat některá pravidla, což musí být nutně spojeno s vydělováním vlastního Já a se sebeuvědomováním.¹⁹

2.3.1 Vývoj hrubé a jemné motoriky

Po prvním roce se zpomaluje tempo tělesného růstu, pokračuje osifikace kostry, kosterní svalstvo je zpevňováno, prodlužují se končetiny a tím se mění poměr hlavy a končetin. Vývoj motoriky postupuje stále vpřed, dítě zdokonaluje již osvojené dovednosti a učí se novým. Z velmi nejistých prvních krůčků se stává nástroj velmi užitečný a spolehlivý. Nejprve dítě zdokonalí chůzi po rovném povrchu, poté zvládne chůzi v terénu, do kopce či z kopce, dokonce i do schodů a ještě později i ze schodů se střídáním nohou, ale to často až kolem tří let. Rychlost osvojení dovednosti chůze je spojena kromě stupně vyzrálosti centrální nervové soustavy také s temperamentem dítěte. Dítě průbojné, zvědavé a aktivnější bude motivováno k chůzi mnohem víc než dítě klidné, spíše pozorující okolí, a zvládne chůzi mnohem dříve. Kolem patnáctého měsíce už si je většina dětí v chůzi jistá, pády už se nevyskytují tak často, dokonce začínají i běhat. S tím, jak dítě chůzi zdokonaluje, objevuje nové a nové možnosti aktivit s chůzi spojených, které přinášejí nejen nové zkušenosti se světem, ale především

---

¹⁸ MATĚJČEK, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada, 2005, s. 90.

¹⁹ ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2010, s. 58.

zkušenosti se sebou samým.²⁰

Chůze má i svou symbolickou rovinu. Vždyť právě vzpřímenou chůzí se odlišujeme od zvířat, dítě se postavením na nohy dostává do světa lidí. Chůze je spojena i s autonomií, dítě na sebe přitahuje větší pozornost, získává obdiv za své úspěchy a jeho sebevědomí může narůstat.

V batolecím období se dítě připravuje i na další koordinačně náročnější aktivity, jako je např. jízda na odrážedle, tříkolce a na lyžích. Jakým tempem tyto aktivity dítě zvládne, závisí především na jeho šikovnosti, ale neméně důležitá je i podpora a pomoc okolí.²¹

V oblasti jemné motoriky dochází k velkému pokroku v podobě uvolňování úchopu. Batole oproti kojenci vrhá předmět záměrně, s přesností a jemností. Správně nasměrovat a upustit předmět je velmi složitý úkon, který je ovlivněn především vyzrálostí neuromuskulárních funkcí. Dítě to tedy nezvládá dříve než po prvním roce života. V patnácti měsících uvolňování úchopu dozrává a dítě je neúnavně cvičí a tuto činnost stále zdokonaluje. Z nahodilého odhazování předmětů se stává záměrná a přesná manipulace i s malými předměty, díky níž je dítě schopno např. vpustit malou kuličku otvorem do lahve. V osmnácti měsících není problém pro dítě postavit několik kostek na sebe, kolem dvou let je dokáže napodobivě řadit, ať už svisle či vodorovně a ve třech letech dokáže napodobit i složitější stavby s různými mezerami a nepravidelnostmi.²²

2.3.2 Psychický vývoj

Psychika dítěte je velice složitá a obsáhlá oblast, zaměřím se především na tři části lidské psychiky. První je **sebepojetí** neboli utváření vlastního Já. Další je intelekt a emoce.

Teprve tehdy, kdy je dítě schopné odpovědět na otázku „Kdo jsem?“, dospěl

---

20 ŠULOVÁ, L. *Předškolní dítě a jeho svět*. Praha: Karolinum, 2003.

21 MATĚJČEK, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada, 2005.

22 ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2010.

do stádia sebeuvědomování. „*Identita je prožívání toho, čím jedinec je (vlastní autenticity, jedinečnosti a konzistentnosti v čase a prostoru), ať už jako individuuum nebo jako člen lidských společností.*“²³ Sebepojetí je oblast, ve které batole udělá velký pokrok. Rostoucí aktivita dítěte, která je podmíněná stále se zdokonalující lokomocí, mu umožňuje širší rádius, různorodější mezilidské kontakty a tím pádem i četnější zpětnou vazbu od druhých lidí. Tito lidé ho nějak hodnotí, oslovují a tím mu poskytují jeho první obraz o sobě samém. O to více dítě začne vnímat vlastní odlišnosti, ale současně se tím mnohem více zapojuje do lidského společenství.

Časem dítě zjistí, že ono samo může do dění nějak zasahovat a své okolí ovlivňovat. Projevy vlastní vůle můžeme pozorovat už u čtyřměsíčního kojence, ale to pravé projevení nelibosti přichází až po sedmém měsíci věku, kdy dítě již navázalo pevný vztah k matce. Vyvrcholení vzdorovitosti a negativismu přichází mezi druhým a třetím rokem dítěte. Někdy až nesmyslné popírání všeho, co se po dítěti žádá je projevem toho, že si dítě uvědomuje sebe sama jako autonomního jedince. Dítě zkrátka zkouší, kam až jeho možnosti a schopnosti sahají a je jen na lidech v jeho okolí, kam až ho pustí a kde nastaví mantinely. Negativismus není nic patologického, naopak je potřeba, aby si jím jedinec prošel, dá se výchovně celkem jednoduše zvládnout. K dítěti by se rodiče měli chovat tolerantně, při konfliktních situacích zachovat klid a zároveň být ve výchově důslední. Batole zpravidla najde novou rovnováhu v životě před dovršením tří let.²⁴

Další důležitou oblastí psychiky, kterou bych v této kapitole popsala, je **intelekt**. V jednom roce přestává u dítěte převažovat senzomotorická inteligence a postupně se přidává symbolické a předpojmové myšlení. To znamená, že „*dítě se stává schopným najít nové prostředky již nejen vnějším neboli materiálním tápáním, ale zvnitřněnými kombinacemi, které vyúsťují v náhlé porozumění neboli vhled.*“²⁵ Ze spontánních a reflexních pohybů, které převládají v prvním roce života, se stávají naučené zvyky a ty pak přechází v inteligentní jednání.

Kognitivní vývoj je dítěti umožněn zejména díky smyslovým vjemům. Dítě preferuje

---

23 VÝROSTL, J. SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha: Grada, 2001, s. 211.

24 ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2010.

25 PIAGET, J. INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál 1997, s. 17.

smyslový kontakt dotekový, velkou úlohu má však i zrak i sluch. Po prvním roce se zdokonalují smyslové kvality, dítě začíná lépe rozlišovat barvy, tvary, velikosti, pachy a zvuky. Batoletí se zkvalitní vnímání prostorových, ale například i časových vztahů. U patnáctiměsíčního batolete si proto můžeme všimnout, že si rádo prohlíží knížky. Dělá mu radost, že obrázky v knížce zná a že do určité míry zná i dějovou posloupnost. V druhém roce se batoletí výrazně zdokonaluje i sluch. Je schopno lépe rozlišit výšku a délku tónu. Propojení sluchových vjemů a pohybových aktivit činí dítěti nevídanou radost a různá říkadla a popěvky spojené s tanečky jsou pro něj velmi přínosnou formou hry.

S intelektem souvisí samozřejmě i udržení pozornosti, která je u batolete velmi labilní a unavitelná. Dítě je z nějaké činnosti snadno vyrušitelné a míra soustředění je úměrná důležitosti dané činnosti pro dítě. Mladší batole se dokáže soustředit přibližně 21 minut, starší batole i 27 minut. Neméně důležitým hnacím motorem rozvoje intelektu je paměť. V batolecím věku se paměť vyznačuje hned několika znaky. Jedním ze znaků je *citovost paměti* (dítě si nejlépe zapamatují prožitky, které mají nějaký emoční náboj), dalším je *mimovolnost* zapamatování si určitých zážitků a posledním znakem je *konkrétnost* (dítě si pamatuje obrazy konkrétních zážitků, které samo prožilo).²⁶

V osmnácti měsících se také u dítěte objevuje nový *smysl pro konečnost*. Pro dítě je v tomto období velmi důležité, aby mohlo své činnosti dokončit a bylo za to náležitě oceněno, jelikož ho to uspokojuje a do budoucna se tím utváří postoje k řešení problémů a překonávání překážek.²⁷

Poslední oblastí psychiky dítěte, kterou bych zde uvedla jsou **emoce**. „*Kořenem slova emoce je latinské movere, tedy hýbat. Je to tedy slovo, v němž je obsažena tendence k jednání, a proto u dětí emoce vedou přímo k činům.*“²⁸ Dospělí jedinci se naučili už své emoce ovládat a neprojevovaly je v jejich plné intenzitě. Impulz k jednání, který emoce vysílají, může člověk kontrolovat. Potlačovat své emoce a nejednat tedy impulzivně a emotivně dokáží v živočišné říši jen lidé. Emoce nám dávají možnost náš život obohatit, ale stejně tak ho mohou naplnit strachem a úzkostí. Mezi základní emoce

---

26 ČAČKA, O. *Psychologie dítěte*. Tišnov: Sursum, 1997.

27 MATĚJČEK, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada, 2005.

28 PFEFFER, S. *Rozvíjíme emoce dětí*. Praha: Portál, 2003, s. 30.

řadíme: *smutek, strach, vztek, radost, důvěru, znechucení, očekávání a překvapení*. Zajímavé je, že tyto emoce a především jejich mimické projevy jsou společné všem lidem na celém světě. Jelikož i lidé od narození nevidomí vyjadřují emoce stejnými mimickými prostředky, je nejspíš tato schopnost vrozená.²⁹

Emoční život dítěte se zpočátku řídí spontánností a obzvláště v první polovině batolecího věku se často projevuje emoční labilita. Ta je jen přechodná a je spojená s projevy strachu a zlosti. Emoce, které nás provázejí celý život a formují naše postoje ke světu a k sobě samým jsou strach a úzkost. Každý jedinec prožívá tyto emoce v jiné intenzitě a různou měrou ovlivňují tak i jeho život, ovšem nemají jen negativní dopad, jak by se mohlo zdát. „*Přispívají k porozumění sobě, které je východiskem k porozumění ostatním lidem – dětem i dospělým.*“³⁰ U batolete do dvou let převažuje strach z jakýchkoliv intenzivních podnětů. Po druhém roce života, jak uvádí Vymětal (2004), se u batolete setkáváme s reálnými strachy na základě zkušenosti se světem.

Základním předpokladem pro zvládnutí strachu a ještě lépe pro prevenci před vznikem přehnané úzkostlivosti je uspokojení psychosociálních potřeb dítěte. Je tedy potřeba, aby si dítě o světě udělalo pozitivní obraz, získalo v něm pocit jistoty, a aby věřilo v sebe sama. Rodiče by měli dítěti zajistit klidný a harmonický domov, plný lásky a porozumění, kde bude moci kdykoliv naleznout své útočiště.

Mezi další druhy emocí, které dítě poznává až po druhém roce života, jsou např. zahanbení, zklamání, pocit křivdy a lítosti. Důležité je správně kultivovat emotivitu vhodným výchovným působením, ve třech letech se totiž usazuje základní emoční ladění dítěte podle charakteru působení, a to buď stenické (sebedůvěra, spokojenost, radost) nebo astenické (strach, hněv, žal, nízké sebevědomí).³¹

---

29 PFEFFER, S. *Rozvíjíme emoce dětí*. Praha: Portál, 2003.

30 VYMĚTAL, J. *Úzkost a strach u dětí*. Praha: Grada, 2004, s.11.

31 ČAČKA, O. *Psychologie dítěte*. Tišnov: Sursum, 1997.

2.3.3 Vývoj řeči

V batolecím období dochází k obrovskému pokroku v řečovém vývoji, neboť dítě se dostává z předřečových projevů a symbolické řeči k řeči znakové. Ačkoliv první slůvka dítě vysloví již kolem prvních narozenin, výrazy jsou to spíše onomatoické, což znamená, že jde o napodobování fyzikálních zvuků, hlasů zvířat atd. Do roka a půl u dítěte převažují artikulační a intonační hry, při nichž si dítě povídá spíše pro sebe, cvičí lidskou řeč v monolozích, kterým bohužel, my dospělí, nerozumíme. Je schopné napodobit lidskou řeč po stránce zvukové, ale komplexní obsah řeči je pro něj neznámou.³²

Prudký nárůst slovní zásoby a její aktivní využívání souvisí s obdobím po osmnácti měsících věku dítěte, kdy pochopí, že vše, co jej obklopuje, má nějaké jméno. Tato etapa je často doprovázena zvědavou otázkou „Co to je?“, kterou dítě matce pokládá při setkání s jakýmkoli zajímavým a neznámým předmětem. Podle J. Piageta (1997) dochází právě v tomto okamžiku k přechodu od senzomotorického stadia k symbolickému. Slova už nemají pouze expresivní a regulativní funkci, ale také zástupnou či znakovou. Kolem dvou let věku dítě začíná užívat dvouslovné výrazy. Nejprve dva jednoduché výrazy poskládá vedle sebe, později slova ohýbá, skloňuje a časuje. Zhruba do dvou let o sobě dítě mluví ve třetí osobě, nazývá se vlastním jménem. Oslovovat sám sebe zájmenem Já začíná kolem třetích narozenin. Před třetím rokem se také objevuje tzv. *druhé ptací období*, které vymezuje období, kdy se dítě přestane ptát „Co je to?“ a začne vyzvídat „Proč a jak?“. Batole díky těmto otázkám lépe porozumí příčinným souvislostem.³³

Při rozvoji řeči je nutné připomenout, jak důležité je k dítěti přistupovat individuálně, citlivě, jelikož právě vývoj řeči je nejsnáze zranitelný. Rozvoj řeči dítěte by měli rodiče povzbuzovat rozumně, klidně, ale především soustavně. Měli by dítěti dávat dostatečné řečové podněty, tedy povídat jim nejrůznější říkanky a básničky, zpívat jim, komentovat a pojmenovávat co nejvíce věcí kolem dítěte, a stejně jako dělali kojenci biologické

---

32 MATĚJČEK, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada, 2005.

33 ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum 2010, s.110

zrcadlo, nyní by měli batoleti ukazovat řečovou ozvěnu. To znamená, že po dítěti opakujeme to, co samo řeklo a rozvedeme to jedním či dvěma slovíčky navíc.³⁴

2.3.4 Sociální vývoj

Jelikož se dítě narodilo do světa lidí, musí projít socializací. Sociální vývoj u dítěte do tří let probíhá zpočátku jen v nejbližší rodině a čím je dítě starší, tím se okruh na něj působících lidí zvětšuje. Ovšem i pro tříleté dítě stejně jako pro kojence zůstává úzký rodinný kruh hlavním hnacím motorem socializace. Ze všech členů rodiny to pak bývá matka, nebo jiná osoba, se kterou tráví nejvíce času, která ho krůček po krůčku učí, jak se správně chovat, jak vycházet a komunikovat s ostatními. Dítě do tří let je značně závislé na matce, která se postupně stává jen jakýmsi záchytným bodem při jeho postupně se vzdalujících výpravách do světa a právě díky rozvoji chůze a dalším motorickým dovednostem se fyzická závislost na matce postupně uvolňuje. Závislost psychická ale stále přetrvává a pokud ji narušíme a dítě např. násilně matce odejmeme, dochází u batolete k separační reakci, která probíhá ve třech fázích.³⁵

První je *fáze protestu*, kdy dítě dává okatě najevo, že chce k matce. Může křičet, volat ji a na základě svých předchozích zkušeností očekává, že matka přijde. Jakmile dítě vzdá domáhání se matky a pochopí, že nepřijde, nastává *druhá fáze zoufalství*. V této fázi dítě ztrácí naději v návrat milované osoby, odvrací se od okolí, uzavírá se do sebe, odmítá komunikovat s okolím i hrát si s hračkami. V konečné *třetí fázi odpoutání od matky* potlačuje dítě postupně své city a je schopné připoutat se k jiné osobě, která by mu mateřskou péči nahradila. Popsané fáze trvají různě dlouho a v různé intenzitě v závislosti na temperamentu dítěte.

Neméně důležitá je role otce a to nejen ke vztahu k dítěti samému, ale především k matce. Nukleární rodina je pro dítě velmi přínosná, jelikož se může učit dle vzoru rodičů, pozorovat jejich vztah a komunikaci a tím se vytváří model jeho pozdějšího

---

34 ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2010.

35 LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998.

vztahu mezi mužem a ženou. Zároveň je otec jakýmsi mostem, který vede do společnosti. Právě otec zajišťuje dítěti přechod od dvou (matka – dítě) ke třem (matka – otec – dítě). Dítě s otcem zažívá větší dobrodružství než s opatrnější matkou, proto se jeho obzory mohou rozšiřovat, zakouší své možnosti, zažívá různá „kontrolovaná“ nebezpečí. Otec nedbá tolik na pohodlí dítěte, na nutné uspokojení všech jeho potřeb a nutí dítě přizpůsobovat se situaci a nepodřizuje situaci dítěti. Dítě proto raději volí otce, pokud se vydává na cestu za zajímavým a nebezpečným zážitkem. Ovšem když potřebuje utišit nebo uspokojit své základní potřeby, obrátí se vždy na matku.³⁶

Dítě mezi druhým až třetím rokem začíná používat označen „já“, „ty“, „moje“. S vědomím vlastního „já“ souvisí i uvědomění si vlastní pozice, role v rodině. U dítěte se ve dvou letech probouzí sociální zájem. Bystře sleduje, jak se k němu chovají jeho blízcí, jaké jsou jejich reakce na jeho neposlušnost. S vzrůstajícím sociálním zájmem se dítě začíná zajímat o hračky jako např. panenky, figurky zvířat či lidí, ale už ho nezajímají jen jako předměty k manipulaci, ale především jako předměty k sociálním a symbolickým hrám. Pro dítě se stává hračka živou věcí, vytváří si k ní pevné citové pouto, povídá si s ní, sděluje jí své pocity a zážitky, ale také ji vychovává a projektuje tak přístup rodičů k dítěti do jeho vztahu s hračkou.

Když už je řeč o dětské hře, musím také zmínit, že u dítěte po druhém roce života nastává právě ve hře další změna. Ze hry izolované se stává hra *paralelní*. „*To znamená, že děti si hrají vedle sebe, jedno napodobí druhé, dělají třeba stejnou věc, ale ke spolupráci a souhře ještě nedorostly.*“³⁷

---

36 ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2010.

37 MATĚJČEK, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada, 2005, s. 116.

3 Instituce pečující o dítě do tří let

3.1 Jesle

Pokud rodinná situace neumožňuje denní péči o dítě ve věku od šesti měsíců do tří let, ať už kvůli finanční, zdravotní stránce nebo jen proto, aby matka nebyla tak dlouho pryč z pracovního procesu a nepřišla tím tedy o dobrou pozici, jedním z řešení, kam s dítětem, jsou jesle. Rodiče volí jesle převážně z důvodů, že jsou nejlevnější a v podstatě nejspolehlivější variantou v péči o takto malé dítě. Často jsou kontrolované, pracují v nich proškolené a zkušené vychovatelky a zdravotní sestry. Jesle jsou pod záštitou ministerstva zdravotnictví, což podle mého názoru není až tak opodstatněné, jelikož v jeslích se přeci nepečuje o nemocné, nýbrž o naprosto zdravé děti. Byť o vyjmutí ze své působnosti samo ministerstvo zdravotnictví usilovalo, není tomu tak bohužel doposud. Jesle jsou nestátním zařízením a zodpovědnost za zřízení a vedení spadá do kompetencí obecních úřadů a městských částí nebo soukromých zřizovatelů.³⁸

Množství a úroveň jeselských zařízení se nedá srovnávat se situací v zahraničí. Ovšem na druhou stranu v jiných zemích není vůbec standardem, že maminka zůstává doma s dítětem tři až čtyři roky a pobírá po celou dobu dávky sociální podpory. U nás jsou zaměstnavatelé po celou dobu rodičovské dovolené povinni držet pracovní místo, s čímž se také v zahraničí nesetkáme.

Jesle jsou velmi znevýhodněny oproti jiným variantám péče o dítě, jelikož jsou v současné době jedinou příčinou ztráty rodičovského příspěvku. Pokud rodiče chtějí jesle využívat a nepřijít přitom o příspěvek, mohou dávat dítě do zařízení na pět dní v měsíci. Z vlastní zkušenosti mohu říci, že je neopodstatněné, když se odpůrci jeslí opírají především o blaho dětí, když právě přerušované navštěvování jeslí je pro dětskou psychiku velmi těžkou zkouškou. Dítě se do jeslí nikdy řádně nezačlení, jakoby šlo pokaždé do jeslí poprvé. Dalším znevýhodněním, kterým jsou jesle obtěžkány, je nedostatečná informovanost lidí a jejich mylná představa, že jesle vypadají stejně jako v sedmdesátých letech. Přitom už v osmdesátých letech se z masové záležitosti postupně

---

38 KUCHAROVÁ, V. *Sít' zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR*, Praha: VÚPSV, 2006.

přecházelo k péči více individuální a jednotlivým dětem se věnovala co největší pozornost a byly naplňovány jejich individuální potřeby. Samozřejmě z toho vznikl požadavek na menší počet dětí na jednu sestru, což znamená více financí. Prioritou jeslí je poskytnout dětem velmi kvalitní péči, rozvíjet je po stránce řečové, sociální, motorické, naučit je základním hygienickým návykům atd. Jesle navštěvují děti již od šesti měsíců, větší a intenzivnější péče proto je směřována především k dětem nejmladším, stejně jako k dětem nově příchozím, které si na nový kolektiv a prostředí teprve zvykají.³⁹

Domnívám se, že není správné tvrdit, že jesle dětem neuškodí nebo je naopak zcela zatracovat. Každé dítě je individuální a proto se často stává, že dvě stejně staré děti se v jeslích chovají naprosto odlišně. Jedno např. osmnácti měsíční dítě nemá problém s odloučením od matky, rychle přijme jinou autoritativní osobu, rádo si hraje s novými hračkami a po boku jiných dětí. Takové dítě se do jeslí může i těšit a pobyt v nich je pro něj přínosem, jeho vývoj bude rychlejší než by byl v domácím prostředí, jelikož se mu dostává mnohonásobně víc a hlavně jiných podnětů než v rodině. Na druhou stranu jiné osmnácti měsíční dítě bude v jeslích naprosto nešťastné, zkrátka si na jesle nezvykne nebo bude vyžadovat stále individuální přístup a stoprocentní pozornost, jaké se mu samozřejmě ani v rukou těch nejlepších sester nemůže dostat. Bude frustrované, jeho vývoj se může zastavit nebo i vrátit zpět, pobyt v jeslích pro něj tedy může mít opačný efekt než u prvního dítěte. Můžeme tušit a předvídat, zda to či ono dítě bude pobyt v jeslích zvládat či nikoliv, ale jak se doopravdy zachová a vypořádá se situací, poznáme až po návštěvě jeslí.

Ráda bych zde uvedla to, co jsem během studia několikrát slyšela z úst vyučujících a co podle mě dost výstižně charakterizuje jesle: *Jesle vycházejí vstříc především potřebám matky, nikoliv dítěte. Na rozdíl od mateřské školy by si jesle děti samy nevymyslely.*

Z toho pro mě vyplývá, že byt' se některé děti mohou s pobytem v jeslích srovnat a celkem bez problémů jimi projít, ve věku do tří let nejsou ještě natolik vývojově zralé a připravené pro pobyt v takovémto zařízení. Nejsou schopny hrát si v pravém slova

---

39 KOLÁŘOVÁ, J. *Klíč k jeslím*. Praha: Gender studies, 2007.

smyslu s ostatními dětmi, stále převažuje egocentrismus a potřeba podřizovat okolní svět vlastním potřebám a touhám. Většina dětí jesle zvládne bez následků, ale zkrátka kdyby byla volba na nich, raději by zůstaly doma s maminkou. Ovšem i přesto jsem názoru, že by jesle neměly zaniknout, ale naopak by se na trhu měla naplnit poptávka. Každý rodič by měl mít na výběr, najít např. v tíživé finanční situaci řešení a kvalitní pomoc v péči o potomka.

3.1.1 Vývoj a současný stav jeselských zařízení v ČR

Na počátku devadesátých let bylo na území ČR 1043 jeslí a mikrojeslí s 39 829 místy. V dalším desetiletí jejich počet prudce klesal a v roce 2009 bylo jeslí už jen 46. Důvody pro prudký pokles počtu jeselských zařízení lze spatřovat v několika faktorech. Jednalo se zejména o nižší porodnost, prodloužení rodičovské dovolené a doby nároku na rodičovský příspěvek na 4 roky a prosazování názoru nejen odborníků, že pro mnohá batolata je celodenní odloučení od matky příliš velikou zátěží, a že více mu bude prospívat domácí individuální péče.⁴⁰

Jeselská zařízení jsou soustředěna především ve velkých městech. V Praze lze využít služeb celkem třináct veřejných jeslí. Počet jeslí v různých městských částech je značně nerovnoměrný, jelikož např. v Praze 4 fungují čtvery jesle, v Praze 5 dvoje a oproti tomu v Praze 6 nenalezneme žádné. Měsíční poplatky se v městských částech liší, často jsou vyšší pro rodiče, kteří nemají na její části trvalý pobyt. Soukromých zařízení nejvíce se podobajících jeslím najdeme také třináct. V Brně nabízí rodičům tři obecní zařízení s celkovou kapacitou 110 dětí na celodenní pobyt, nestátních zařízení se nachází v Brně zhruba deset.

V Liberci nenalezneme klasické jesle, ale v rámci Centra zdravotní a sociální péče jsou v provozu tři zařízení pro děti od jednoho roku do tří let, která jsou vždy propojena s mateřskou školou pro děti se specifickými zdravotními obtížemi. Soukromé zařízení, které by fungovalo na principu jeslí, v Liberci není.

---

40 KUCHAROVÁ, V. *Sít' zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR*, Praha: VÚPSV, 2006.

Hradec Králové zřizuje již jen jedny jesle a soukromá zařízení je možno zde využít tři.

Litoměřice nabízí rodičům jedny jesle obecní, jež jsou jedním z oddělení příspěvkové organizace Litoměřic Centrum Srdíčko, které se stará převážně o tělesně a mentálně postižené děti.

Měsíční poplatky se ve všech obecních jeslích pohybují od 800 do 4500 Kč. Soukromá zařízení požadují za své služby různorodé částky, ale většinou minimálně dvojnásobně převyšují poplatky v obecních jeslích⁴¹.

3.2 Jiné možnosti péče o dítě do tří let mimo rodinu

Jednou z nejčastěji využívané pomoci o dítě ve věku do tří let je výpomoc příbuzných, nejčastěji prarodičů, dále pak známých a kamarádů. Jedná se o formu sice bezplatnou, ovšem neprofesionální a ne každému dostupnou. U příbuzných či známých sice máme jistotu bezpečí dítěte, ale už si v mnohých případech nemohou být rodiče jisti správným výchovným vedením. Být rodičem ještě neznamená, že dítěti dokážu zajistit všestranný rozvoj a být mu dobrým vzorem. Navíc i dobrý rodič nemusí být dobrý vychovatel pro dítě někoho jiného.

Další formou je najmutí chůvy. Rodiny u nás ale nemají zatím mnoho důvěry k tomuto druhu služby, přičítám to malé tradici a nedůvěře k cizím lidem. Pokud už se rodiče rozhodnou pro chůvu, mohou si ji sami najít např. přes inzerát, nebo na doporučení známých, ovšem mnohem spolehlivější je najmutí chůvy přes hlídací agenturu, která má své prověřené chůvy, které často mívají i pedagogické či zdravotnické vzdělání a k tomu třeba několikaletou zkušenost s hlídáním dětí různého věku. Agentury také samozřejmě po chůvách požadují trestní bezúhonnost, často i nekuřáctví. Nevýhodou je ovšem vyšší cena, jelikož část obnosu patří agentuře za zprostředkování. Rodiče mohou najít chůvu na dlouhodobou spolupráci i na jednorázové hlídání. Ceny hlídání za hodinu se pohybují kolem 130-400 Kč, záleží

---

41 KOLÁŘOVÁ, J. *Klíč k jeslím*. Praha: Gender studies, 2007.

samozejmě i na počtu dětí, na lokalitě, zda se jedná o jednorázové či dlouhodobé hlídání.

Dětské koutky jsou další variantou péče o dítě, ovšem jen málokteré nabízejí péči o děti mladší tří let. Dětské koutky slouží především k jednorázovému, krátkodobému hlídání, během něhož si rodiče vyřídí potřebné, maminky si zacvičí, nakoupí nebo si jen popovídají s kamarádkou u kávy. V dětském koutku jsou děti sice pod dozorem, jsou zajištěny jejich fyzické potřeby. S cíleným výchovným působením a vzděláváním se zde ale příliš nesetkáme, proto pro dlouhodobé využití nejsou dětské koutky vhodné.

Existují i Mateřská centra, kam dochází maminky (nebo jiní rodinní příslušníci) s dětmi. Mateřská centra zřizují často matky na mateřské dovolené, které se podílejí na jejich samosprávě a zajišťují jejich programy. Hlavním cílem mateřských center je umožnění matkám vyjít z domácí izolace, do které se často při celodenní péči o malé dítě dostanou. V centrech se mohou neformálně setkávat s jinými maminkami a dětmi, vzdělávat, cvičit a hrát si. Jsou prospěšné tedy nejen pro matku, ale i pro dítě. Matka zde může nalézt nové přátele, rady, vzdělání v podobě nejrůznějších kurzů týkajících se především mateřství, péče o dítě, zdravého životního stylu atd. Ženy si tak i po dobu mateřské dovolené mohou udržet svou profesní orientaci a posílit sebevědomí. Dítě se zde setkává se svými vrstevníky, ovšem stále pod ochranou své matky. Dostává se mu zde různorodých podnětů, odlišných od těch v domácím prostředí. Dalším velkým přínosem pro dítě je, že matku vidí i v jiné roli, než jakou zná z domova. Mateřská centra nejsou dotčena školským zákonem ani nespádají do systému sociálních služeb. Financována jsou často z několika zdrojů. Většina finančních prostředků pochází z obecních rozpočtů, dále pak z grantů různých nadací, soukromých firem, ale i státu.⁴²

V ČR se v posledních letech objevuje stále více soukromých zařízení, které nabízejí každodenní péči o děti do tří let, nejsou však nijak legislativně zabezpečeny a není u nich zajištěna kvalita. Jedná se často o miniškolky, anglické školičky, kam mohou docházet děti už od 2 let.

Mladší děti tří let často přijímají mateřské školy zřizované větší firmou, tedy tzv. „firemní školky“. Tato zařízení jsou primárně určena pro děti zaměstnanců zřizovatele a

---

42 <http://www.materska-centra.cz/>

často jsou otevřené ostatním druhům péče o děti mimo školský zákon a využívají svých podmínek k péči o děti do tří let. Firemní školky nemusí být zapsány ve školském rejstříku, ale pokud chtějí dostávat dotace ze státního rozpočtu, musí být v rejstříku zapsány a splňovat stejné požadavky školského zákona jako jiné mateřské školy ostatních zřizovatelů (veřejných, soukromých, církevních).⁴³

Péče o děti mladší tří let je předmětem zájmu poměrně nového souboru prorodinných opatření, tzv. „prorodinného balíčku“, který vešel v platnost koncem roku 2008. Cílem balíčku není pasivní podpora rodiny, ale vytváření příznivého klimatu a snadnější skloubení rodinného a pracovního života. Jedním z prostředků, který by toto měl umožnit, je zavedení a podpora inovativní péče o dítě zejména předškolního věku v prostředí co nejbližšímu rodinnému, tj. :

- zavedení institutu vzájemné rodičovské výpomoci,
- zavedení služby péče o děti poskytované na nekomerčním základě- institut miniškolky,
- podpora služeb péče o děti v oblasti živnostenského podnikání prostřednictvím revize hygienických a kvalifikačních požadavků na provoz živností.

Věnovala bych se zde především vzájemné rodičovské výpomoci, která nejvíce spadá do problematiky mé práce. Jedná se o poskytování péče rodinného typu o ne-vlastní dítě (dětí). Tuto službu může poskytovat jakákoliv fyzická bezúhonná osoba zapsaná v evidenci poskytovatelů vzájemné rodičovské výpomoci ve své domácnosti za limitovanou úplatu (maximálně 5000 Kč měsíčně za jedno dítě). Poskytovatel musí být sám rodičem dítěte do sedmi let věku a toto dítě musí být přítomno při péči o dítě svěřené. Péče o děti musí být cílená a odpovídající věkovým a individuálním požadavkům dítěte či dětí, měla by se co nejvíce podobat životu dítěte v rodině, zajišťovat bezpečnost a hygienické nároky dětí. Další podmínkou pro poskytovatele je výchovná praxe bez psychického a fyzického násilí. Pojetí institut vzájemné rodičovské výpomoci vychází z předpokladu, že zkušenost vlastního rodičovství bývá dostatečnou kvalifikací pro péči o dítě svěřené. Poskytovatel může mít v péči nejvíce 4 děti ve věku

---

43 <http://www.msmt.cz/vzdelavani/firemni-skolka-informace>

do sedmi let, do tohoto počtu se počítají i vlastní děti do 7 let.⁴⁴ Více informací lze najít na webových stránkách ministerstva práce a sociálních věcí, viz odkaz.

Novinkou poslední doby v péči o děti mladší tří let jsou tzv. „dětské skupiny“. Pravidla pro jejich vznik byla schválena v srpnu 2012 a příští rok by měly začít fungovat. Jedná se o alternativu pro rodiče, kterým se nepodařilo umístit dítě např. do mateřské školy. Zřizovatelem mohou být firmy, obce nebo neziskové organizace a zaměstnavatel by mohl náklady odečíst z daní. Dětské skupiny budou mít oproti mateřským školám snížené nároky na hygienické požadavky a kvalifikaci pracovníků, zejména proto, že půjde o menší počet dětí. Nevztahují se na ně podmínky školského zákona, zákona o péči o zdraví lidu ani zákona o živnostenském podnikání. Služba hlídání a péče o dítě v dětské skupině spočívá v pravidelné péči o dítě ve věku od šesti měsíců do zahájení povinné školní docházky mimo domácí prostředí dítěte, v kolektivu ostatních dětí. Služba bude poskytována na nekomerčním základě, úhrada bude maximálně ve výši zřizovacích a provozních nákladů. Nejvyšší počet dětí v dětské skupině bude 24, při čemž na jednu vychovatelku může připadat maximálně 6 dětí.⁴⁵

---

44 http://www.mpsv.cz/files/clanky/5898/komplet_balik.pdf

45 <http://www.mpsv.cz/cs/13500>

II. Praktická část

4 Cíle

Hlavním cílem praktické části je zjistit odlišnosti v chování u pozorovaného dítěte v rodině a v jeslích. Zjistit, zda navštěvování jeslí přineslo zlepšení či zhoršení v některé z pozorovaných oblastí a zda navštěvování jeslí usnadnilo nástup do MŠ.

Dílčí cíle budou členěny do čtyř oblastí:

- 1) Orientovat se ve vývoji a chování dítěte od narození do tří let. Najít výrazný rys chování, který se u dítěte projevuje od narození. Zjistit, zda tento rys ovlivňuje adaptaci na jesle.
- 2) Sledovat změny chování dítěte v rodině, které je podníceno navštěvováním jeslí.
- 3) Zjistit, zda se v jeslích objevují nějaké vzorce chování, které by se v rodině vůbec nevyskytovaly anebo se hodně lišily.
- 4) Zjistit, jak bude probíhat adaptace do mateřské školy.

5 Výzkumné otázky

- 1) Vyskytují se u dítěte nějaké rysy chování, které by se projevovaly od narození? Jak tento rys zohledňují rodiče při výchově? Jak tento rys ovlivňuje adaptaci na jesle?
- 2) Nastanou nějaké změny v chování dítěte v rodině při navštěvování jeslí?
- 3) Jaké oblasti chování v jeslích se nejvíce liší od chování v rodině a jaké jsou největší problémy dítěte při začleňování do vrstevnické skupiny v jeslích?
- 4) Pomohlo dítěti navštěvování jeslí k lepší adaptaci na mateřskou školu?

6 Použité metody

- 1) Případová studie, která obsahuje další výzkumné metody:
  - průběžné zúčastněné pozorování dítěte v rodině ve věku od 6 měsíců do 3 let
  - částečně řízený rozhovor s matkou (zkrácený přepis z nahrávky)

- rozhovor se zdravotní sestrou v jeslích
- pozorování v jeslích (nezúčastněné)
- 2) Pozorování v rodině (zúčastněné)
- 3) Pozorování v jeslích (nezúčastněné)
- 4) Rozhovor s matkou sledující adaptaci na mateřskou školu (v rozsahu 1 měsíce)

7 Vlastní výzkum

7.1 Charakteristika a organizace

Pro případovou studii jsem vycházela ze svých poznámek zapsaných v průběhu dvou a půl let, kdy jsem v rodině děvčátka působila jako chůva a téměř denně jsem s ní byla ve styku. Další metodou byl částečně řízený rozhovor s matkou a můj vlastní pohled na holčičku.

Pozorování děvčátka v domácím prostředí bylo samozřejmě kontinuální po celou dobu, kdy jsem o ni pečovala, tedy od jejího půl roku do zhruba tří a půl let. Pro snazší porovnání s výsledky pozorování v jeslích jsem se v kapitole 7.3 zaměřila především na období kolem dvou a půl let (červen- 2 roky a 4 měsíce, září-2 roky a 7 měsíců), jelikož jsem v téže době také provedla pozorování v jeslích. V pozorování jsem si stanovila tři kriteriální oblasti: sebeobsluha, komunikace a sociální oblast.

Pozorování děvčátka v jeslích jsem uskutečnila během dvou týdnů (týden v červnu roku 2010, kdy byly děvčátku 2 roky a 4 měsíce, a druhý týden po dvouměsíční pauze, tedy v září 2010, děvčátko bylo ve věku 2 let a 7 měsíců). Přes letní prázdniny navštěvovala jesle jen velmi omezeně a hlavně se v mezidobí dostala do jiné věkové kategorie a od září byla zařazena do třídy starších dětí. Porovnání jejího chování v již zmíněných období proto není příliš objektivní, jelikož se dostala do úplně jiných podmínek, do nových prostor, mezi nové děti, mezi jiné vychovatelky. Dalo by se říci, že se jednalo o podobnou situaci, jako kdyby nastupovala do úplně jiného zařízení.

Bohužel se mi nepodařilo ani jednou být v jeslích, aniž by mě holčička nespátřila. Uvědomuji si, že její chování v jeslích bez mojí přítomnosti je naprosto odlišné od toho,

kterého jsem byla svědkem. Proto v následujících podkapitolách uvádím převážně ty informace, které jsem získala z rozhovoru od různých vychovatelek.

7.2 Případová studie

7.2.1 Vývoj dítěte

Novorozenecké a kojenecké období

Holčička se narodila 28. 2. 2008 s váhou 3750g a mírou 50cm v termínu. Na svět přišla císařským řezem, pro dlouhý a nepostupující porod. Její poporodní adaptace probíhala bez větších problémů, *Apgar skóre*⁴⁶ bylo 8, 9, 10. Pobyť v nemocnici proběhl bez zdravotních či jiných problémů.

První tři měsíce byly pro děvčátko i celou rodinu velmi náročné, jelikož stále plakala. Trápily ji především kojenecké koliky, při nichž plakala dlouhé hodiny. I když ji zrovna netrápilo bolení břicha, byla podrážděná z jiných důvodů. Jakákoliv výjimečná událost či změna v okolí ji rozhodila, např. i návštěva širší rodiny v domácím prostředí nebo návštěva pediatra.

Psychomotorický vývoj

Na konci prvního měsíce na břišku udrží hlavičku chvíli nad podložkou, usmívá se, dokáže se zadívat do očí a sledovat hodně pomalu pohybující se předmět s výraznými kontrastními barvami.

Ve dvou měsících se směje nahlas, stále více pozoruje věci kolem sebe. S matkou v tomto období začínají plavecký kurz, zatím jen doma ve vaně se zdravotní sestrou.

Ve třech měsících na břišku udrží hlavu vzpřímenou několik minut, rozhlíží se i do

---

⁴⁶ Pomocí Apgar skóre (podle MuDr. Virginie Apgar) se hodnotí zdravotní stav miminka v prvních minutách po narození. Hodnotí se dýchání, srdeční akce, barva pokožky, reakce na podráždění a to v první, páté a desáté minutě. Jednotlivé parametry se hodnotí od 0 do 2 bodů, celkově tedy součet může být 0 až 10 bodů. Novorozenec ohodnocený 8 až 10 body je naprosto zdravý a adaptaci zvládl bez problémů.

stran. Na zádech přitahuje kolínka k břichu. V každém volném okamžiku mrská rukama i nohama. Začíná si broukat, vydává různé hrdelní zvuky, zkouší tvořit různé slabiky a hlásky (ga, grr, hu, jee), piští. Všechno, co jí přijde pod ruku, si strká do pusy. Objevuje se u ní atopický ekzém.

Ve čtyřech měsících pase koničky, umí se překulit na bok a s malou dopomocí i na břicho. Uchopí hračku a strká ji do pusy. Odtlačuje se nožičkami. Snaží se za ruce přitáhnout do sedu.

Před ukončením pátého měsíce věku se převrací ze zad na břicho o týden později i z břicha na záda.

V šestém měsíci se už s jistotou překulí z břicha na záda. Z lehu se sama přitáhne za ruce dospělého do sedu, sama však bez opory sedět ještě neumí. Žvatlá, říká grr, brr, ba, pa. Je stále kojená, ale pomalu se zavádí kašovitá strava.

Na konci šestého měsíce začínám o holčičku pečovat, jedná se vždy o tři až čtyři hodiny denně zhruba třikrát v týdnu. Odloučení od matky snáší špatně. Počátky rané separace jsou provázeny nespokojeností dítěte.

Po sedmém měsíci se překulováním dostane, kam potřebuje, zvládne vzdálenost i několika metrů. Při zpívání rytmické písničky se pohybuje a mává ručičkami do rytmu. Prořezávají se jí spodní zoubky. Poprvé se vyčůrá i vykaká do nočníku.

Prožívá období separační úzkosti již po sedmém měsíci a tento stav trvá do počátku devátého měsíce.

V osmi měsících rozumí jednoduchým příkazům, zákazům, výzvám a pojmům (např. podej mi, ne, papat, čůrat, pa pa). Začínají se prořezávat horní zuby. Začíná se plazit, ale zatím se spíše od něčeho odráží, ještě neumí podsunout nožičky pod tělo, rukama se přitahuje. Umí sedět bez podpory, občas se ale ztratí rovnováhu a spadne. Uchopí předměty do dlaně.

Odloučení od matky zvládá lépe. Občas se ale stále objeví záchvaty pláče, které dokáže utišit jen maminka.

Kolem devátého měsíce začíná lézt. Když se jí něco nelíbí, nebo nedostane, co chce,

tak se vzteká.

V desátém měsíci věku přelézá překážky. Vydrží chvíli stát s oporou.

Z důvodu krátkého přerušení (14 dnů) mé přítomnosti se u ní opět objevuje separační úzkost, nepřítomnost matky tedy opět zvládá velmi špatně, projevy úzkosti se příliš neliší od projevů v sedmém měsíci.

Po jedenáctém měsíci se sama postaví u nábytku. Chodí tehdy, drží-li ji někdo za ruce. Umí zamávat na rozloučenou, poslat pusou, dělá „paci pacičky“, ukazováčkem si ťuká do dlaně, když slyší „vařila myšička kašičku“. Říká slabiky mama, tata, baba, ale výrazy ještě nepoužívá významově. Pokud slyší známou a jednoduchou melodii, tak ji napodobuje. Se zájmem si prohlíží obrázkové knížky, dokáže ukázat na některá zvířata a věci. Intonačně napodobuje zvuky zvířátek (mňau, bú). Bez problémů uchopí do ruky malé věci klíčkovým úchopem. Chce dělat vše sama (krmit se, otevřít skříňku, krabičku), když jí něco nejde, tak se vzteká, ale zároveň se vzteká i když jí chceme pomoci. Odstrkuje nás od sebe, když nechce být rušena.

Batolecí období

12. měsíc

Při oslavě svých prvních narozenin již chodí za jednu ruku. Má ale velké obavy z pádu, a proto je při chůzi velice opatrná. Jakmile má pocit, že je terén či situace nebezpečná a že by mohl následovat pád, raději si vyžádá pomoc nebo ze situace odejde.

Říká máma se zřejmým pochopením významu. V knížce ukáže na obrázek, který zná.

Přesně ve čtrnácti měsících udělala svůj první samostatný krok.

15. měsíc

Začala si více věřit při chůzi, proto už se častěji pouští sama na průzkumy okolí. Občas se i rozeběhne, např. když si pár metrů před ní klekneme a natáhneme ruce, běží k nám, sama ale nedokáže zastavit. Říká máma, táta, bába, tete, papat, pa. Stejně jako

do chození, tak i do mluvení příliš nespíchá. Raději zůstává trošku „pozadu“, aby neměla pocit, že jí něco nejde nebo že něco pokazila.

Projevuje velkou radost při prohlížení obrázkových knížek. Do obrázků bouchá, sahá na ně, směje se a vříská.

Poznává, jak uvolňovat úchop. Všechny předměty, které se jí dostanou do ruky proto pořád dokola pouští na zem a s velkým zaujetím pozoruje jejich pády.

Postaví na sebe dvě kostky, někdy i tři, s velikou radostí bourá postavenou věž, ničí bábovičky na písku.

Zkouší se sama krmit lžičkou, ovšem bez většího úspěchu. Jemná motorika není ještě natolik rozvinutá, má problém především s kroutivým pohybem zápěstí.

Má velmi ráda společnost lidí. Pokud se v její blízkosti objeví nějaká cizí osoba, má většinou radost, přehnaně se nebojí, ale v této situaci si o to více hlídá matku, či jinou, v tu chvíli, nejbližší osobu.

Začíná navštěvovat jesle 5 dní v měsíci.

18. měsíc

Chůzi i běh zvládá bez problémů. Ráda podlézá nábytek (stůl, židle, postel), kope do míče. Mezi její další velmi oblíbenou činností patří chození do schodů a ze schodů, samozřejmě za velké dopomoci dospělého. Napodobuje pohyb některých zvířat, např. skok žabičky, plazení hada atd.

Zkouší se sama krmit, ale spíše výjimečně donese do pusy celý obsah lžičky, při krmení už většinou nechce, aby jí krmil někdo jiný. Je stále kojená, cca 3krát denně. Pevnou stravu stále spíše odmítá, sní jen opravdu malé množství. Vzteká se, když jí něco nejde, ale chce vše zkoušet sama.

Říká jednoduché věty jako např. máma pa pa, Lily ham, pes haf. Má velice ráda společnost lidí, zejména dětí. Umí jiné dítě pohladit, samozřejmě i bouchnout, někdy i půjčí svojí hračku. Pokud jí např. nějaké dítě vezme hračku, úzkostlivě se rozpláče.

Napodobuje činnost zpěvu, ráda si jakoby zpívá, když zpívám já nebo maminka.

Písničky z jejího podání ale nejsou samozřejmě intonačně správně.

Často mi něco dlouze „vypráví“ svou řečí. Při prohlížení knížek, které zná, je schopná najít obrázek, o kterém mluvím. Napodobuje zvuky některých zvířat: haf haf, mňau, bú, pípí.

Dva roky

Řečový vývoj

Velice pěkně mluví, říká i složitější věty. Umí správně skloňovat a časovat. Má velkou slovní zásobu oproti jiným dětem stejného věku. Má tendenci vše komentovat, na všechno se vyptávat. Období otázek „co je to?“ se mění na otázky „proč ...?“

Dokáže odříkat krátké básničky a říkanky, většinou potřebuje malou nápovědu.

Motorický vývoj

Hrubá motorika

Dobře běhá, rozeběhne se, bez pádu zastaví, třeba se i otočí a běží zpět. Dokáže skákat střídavě po obou nohách, dělat dřepy, válet sudy, kroužit pažemi a rameny. Chodí sama do schodů, nestřídá však nohy. Dokáže chodit po špičkách, nebo naopak po patách, umí tedy celkem dobře držet rovnováhu. Stačí ovšem malé vyrušení, pootočení hlavy do strany a rovnováhu neudrží.

Napodobuje chůzi vojáka, slona, čápa, psa ...

Jemná motorika

S tužkou v ruce už dokáže nakreslit ledacos, nejčastěji kola, tečky (často propichuje tužkou papír), svislé čáry. Jedná se především o spontánní čarání.

Sociální vývoj

Holčička je stále hodně fixovaná na matku. V případě matčiny nepřítomnosti už není tak úzkostlivá, ale místo matky si najde jinou stálou osobu. V případě hlídání jsem to já,

pokud je v jeslích, bývá to jedna ze sester. Na nás je pak opravdu závislá a žádná další osoba rozhodně při pokusu o nějaký kontakt neuspěje. Při hlídání doma to není příliš velký problém, jelikož jsem tam jen pro ni a to jí vyhovuje, ale obtížnější to je v jeslích, kde se sestra musí věnovat samozřejmě i dalším dětem a činnostem.

K jiným dětem se chová přátelsky, má je ráda. Povídá si s nimi, pozoruje je a pomáhá jim, o kolektivní hře zatím nemůže být řeč, spíše už je schopna si hrát v blízkosti druhého dítěte, něčím se od něj inspirovat. Svoje hračky si ostražitě hlídá, při jejich odejmutí, ať už dospělým či jiným dítětem, se projevuje krajně afektivně.

Mluví sama o sobě ve třetí osobě, pojmenovává se vlastním jménem.

Dva a půl roku

Řečový vývoj

Mluví velice dobře, řekla bych až nadprůměrně. Nemá problémy s výslovností ani skloňováním. Používá velmi složité a rozvité souvětí, např.: “Až dopapám jogurt, tak postavím most pro vláček, aby přes něj mohl jezdit a vozit panáčky.“ Má bohatou slovní zásobu, stále se na něco vyptává, všechno komentuje.

Motorický vývoj

Hrubá motorika

Umí sama vylézt na židli či pohovku, otočit se a sednout si. Umí sama i slézt. Dokáže si sama otevřít dveře za kliku, zvládne i strčit klíč do zámku a otočit s ním.

Pošle míč po zemi s přesností, míč i hodí, chytit ho neumí. Skáče po jedné noze, s obtížemi i snožmo.

Jemná motorika

Krmení lžičkou zvládá sama, odmítá se krmit sama, což je projevem probíhajícího období vzdoru. Raději se nenají vůbec, než aby to měla zvládnout bez pomoci. Bojí se neúspěchu, že se od jídla ušpiní, že jí něco spadne na zem. Z hrnečku se zvládne napít bez pobryndání, musí ovšem v klidu sedět, ve stoje se nedokáže napít, když má přenést

plný hrneček, tak obsah také vybryndá.

Má naprosto správný úchop tužky. Nakreslí už člověka jako hlavonožce. Kreslí už významovou kresbu, každou kresbu dokáže nějak pojmenovat. Jde tedy o spontánní činnost s určitým záměrem něco znázornit.

Sociální vývoj

Začíná si uvědomovat svoji identitu a říká sama o sobě „já“. Rozlišuje a správně používá zájmena ty, my, oni. Dokáže si bez problému říci, jaká má přání. Poznává se na fotografii.

Mnohem lépe už se vyrovnává s novými situacemi a s novými lidmi.

Sama od sebe už pomáhá jiným dětem, půjčuje jim hračky, hraje si s nimi. Ve větším kolektivu lidí, především dětí, je spokojenější v roli pozorovatele.

Jelikož se v ní začíná probouzet sociální zájem, jejími oblíbenými hračkami se stávají především panenka nebo plyšové zvířátko. Hračka se pro ni stává jakoby živou věcí, proto si s ní povídá, hraje si s ní na nějakou roli, např. při hře s panenkou je to role maminka - dítě, chová k ní city. Pokud je v emocionálně vypjaté situaci, uchýlí se do ústraní právě se svou panenkou a utěšuje se s ní. Oblíbenou hračku chce mít stále při sobě, zvláště jde-li někam, kde může očekávat nějakou pro ni nepříjemnou situaci (jesle, lékař).

Tři roky

Řečový vývoj

Holčička mluví stále nadprůměrně oproti jiným vrstevníkům. Její výslovnost je vynikající, taktéž i slovní zásoba. Umí mnoho říkanek a básniček.

Motorický vývoj

Hrubá motorika

Bez obtíží udrží rovnováhu např. na špičkách a v dřepu. Díky rovnováze zvládá i chůzi po úzkém povrchu (obrubník, lávka přes potok). Chůze ze schodů a do schodů ji nedělá problémy, pokud se drží někoho za ruku, jde ze schodů rychle a střídá nohy, pokud jde ale sama a nemůže se ani přidržovat zábradlí, raději nohy nestřídá. S oblibou snožmo seskakuje z posledního schodu či dvou. Zvládá spoustu gymnastických cviků (kroužení pažemi a rameny, turecký sed, předklon ke špičkám bez pokrčení kolen, úklon hlavou všemi směry). Zdatně se naučila ovládat odrážedlo, trojkolku a koloběžku. Všechny tyto pohybové stroje jsou velmi oblíbené, jelikož právě díky nim zdolá větší vzdálenost s menší fyzickou námahou.

Jemná motorika

Úchop tužky má stále správný, lateralita je u ní již vyhraněna. Především při kreslení a stolování preferuje pravou ruku, i v jiných činnostech upřednostňuje pravou stranu těla. Z kostek postaví vysokou věž (10 a více kostek na sobě) a pyramidu (3-4 patra, kostky v jedné řadě mají mezi sebou i mezery), když věž nebo pyramidu postaví, nemá už potřebu ji ihned zbořit, spíše naopak. Chodí kolem opatrně a všechny napomíná, aby dávali na její stavbu pozor. Z kostek staví nejen ve vertikálním směru, ale i v horizontálním. Staví z kostek dlouhé hady, vláčky atd., které se proplétají mezi různými předměty.

Sociální vývoj

Na cizí lidi reaguje přátelsky, často je to i ona sama, kdo začíná s konverzací. I mimo domácí útočiště je průbojná, mezi dětmi se začíná projevovat spíše extrovertně.

Druhé děti postupně pouští do své hry a ze hry paralelní se stává společná. Půjčuje dětem své hračky a respektuje pokud nechce někdo půjčit hračku jí.

Období vzdoru už je na ústupu, proto se už výbuchy vzteku a afektovaný pláč téměř nevyskytují a děvčátko už bez problémů přijímá a vykonává společenské návyky, jakými jsou sebeobsluha při jídle, oblékání a kontrolované vyměšování.

Holčička dodržuje předem stanovená pravidla, uposlechne příkaz a neodmlouvá.

7.2.2 Rozhovor s matkou (v době rozhovoru bylo holčičce 2 a půl roku)

Jak probíhalo těhotenství od zjištění, že jsi těhotná až po porod?

Co se týče zdravotního stavu, tak těhotenství probíhalo naprosto perfektně. Ale bylo to pro mě hodně takové hektické a celkem dost přelomové období. Když jsem zjistila, že jsem těhotná, tak jsem byla dost v šoku. Miminko jsme zatím neplánovali a tak nějak se nám to do našeho života nehodilo. Ale vlastně hned, co jsem měla těhotenství potvrzené, jsem se začala radovat. Sice jsem měla velké pochybnosti, jestli to zvládneme, co přítel na to bude říkat a tak, ale přece jen už jsem měla na dítě věk, takže radost byla. Tatínek se musel se zprávou nejdřív trochu srovnat, ale pak měl taky radost. Bylo to pro nás pro oba hlavně zásadní období kvůli tomu, že jsme už dlouho před otěhotněním řešili, jestli spolu vůbec zůstaneme dál nebo jestli se rozejdeme a tím těhotenstvím se situace jen vyhrotila. Rozhodli jsme se, že spolu zůstaneme hlavně kvůli dítěti, nechtěli jsme ani jeden, aby vyrůstalo v neúplný rodině. V práci byl taky celkem problém, když jsem ohlásila, že jsem těhotná. Šéf mi oznámil, že mi pozici podrží, ale že musím do porodu dodělat jednu důležitou zakázku a budu muset co nejdřív po porodu nastoupit zpátky. Celé těhotenství jsem tak byla dost vytížená a dost ve stresu.

Měla jsi nějakou představu, jaká holčička bude?

Ani moc ne. Já jsem toho totiž celkově o dětech moc nevěděla. Jen jsem věděla, že to nebude ty první týdny sranda. Ale tak samozřejmě jsem doufala, že bude zdravá, krásná a hodná.

Jak probíhal porod a pobyt na poporodním oddělení?

Nechce se mi na to ani moc vzpomínat. Rodila jsem asi třicet hodin. Nakonec jsem musela pro nepostupující porod a zhoršující se ozvy miminka na císařský řez. Holčičku jsem viděla hned, co jí vyndali, protože jsem měla epidurál, tak jsem byla při vědomí. Pak mi jí nosily sestřičky každý tři hodiny na kojení a až třetí den jsem jí měla u sebe na pokoji. V porodnici byla holčička strašně hodná, skoro vůbec jsem jí neslyšela plakat.

Jak probíhaly vaše první týdny doma?

Bylo to hodně náročné, holčička pořád plakala. Hlavně ten pláč, stres a nevyspání si pamatuju z prvních týdnů, ba dokonce i měsíců. Holčička hodně trpěla kolikami a vždycky celý večer proplakala.

Co se týče nynější povahy holčičky, jak ji vidíš?

Je hodně svá, ale zároveň respektuje základní pravidla. Nikdy jsem s ní neměla problémy typu, že by mi házela jídlo po stěnách, dělala scény v obchodě, jak vyprávějí kolikrát jiné maminky. Obzvlášť pokud jsme v situaci, že je potřeba rychle něco udělat nebo počkat nebo tak, tak je úžasná. Vycítí, že je to potřeba a poslouchá opravdu na slovo. Když jsme pak doma v klidu, tak samozřejmě zkouší vzdorovat a dost, ale to asi každý dítě.

Je celkově taková opatrnější, ať už k novým lidem nebo novým věcem a činnostem. Třeba při učení sezení, lezení, chození byla až přehnaně opatrná, dlouho se jí do toho vůbec nechtělo a pak začínala se vším hodně pomalu. Nikdy nebyla ten typ dítěte, které se rozeběhne proti zdi nebo si několikrát za sebou skřípne prst do dveří. Vždycky byla a stále je opatrnější, má se ráda a nerada selhává. Pokud jí něco nejde, je z toho vzteklá, někdy i plačtivá a mrzutá. Není příliš průbojná.

Je velmi empatická, má tendence se starat o jiné lidi, děti, věci, pomáhat jim. Když jí řeknu, že mi není dobře, tak prostě zlobení odloží na jindy a stará se o mě.

Má ráda řád, pořádek a pravidelnost. Je velmi společenská.

Jaký styl výchovy používáš?

Myslím si, že jí ani nerozmazluju ani neutlačuju. Snažím se dělat hodně kompromisy a situace zbytečně nevyhrocovat. Myslím, že je potřeba, aby dítě poslouchalo, aby dodržovalo stanovená pravidla, ale nic se nemá přehánět. Pokud se pravidlo jednou za čas poruší, tak jí za to bít nebudu. Hodně na ni platí spíše taková domluva. Musí mít pocit, že jsme partneři, že i ona má nějaký práva a může o něčem rozhodovat. Jednou udělám kompromis já, podruhé zas ona. Samozřejmě zásadní věci rozhoduji já a ona rozhoduje například, jestli si dá k svačině jogurt nebo jablko, tak jsem to myslela. Ale jí to stačí, prostě chce mít ten pocit, že není jenom taková loutka, který přikázu i to, aby byla unavená. Měla samozřejmě období, kdy si tak nějak oťukávala ty hranice, kam až může. Ale velice rychle pochopila, kde je její místo, jaká je hierarchie rodiny.

Už od jejího narození se s ní snažím jednat jako s člověkem, kterej má taky svoje potřeby, touhy, pocity atd. Nikdy jsem na ní třeba nemluvila jako všichni ostatní na mimina. Žádný šišláni se u nás nekonalo. Normálně jsem s ní mluvila a dělám to dodneška. Ptala jsem se jí, co chce a co ne, říkala jí, co se bude dít atd.

Jaké nástroje výchovy používáš? Používáš např. odměny a tresty?

Tak samozřejmě. Úplně bez toho by to asi nešlo. Tresty pro ni ani nemají význam, stačí, když vidí, že se zlobím za něco, co udělala, nebo že mě to jenom mrzí a tak a to jí vytreští nejvíc. Občas, když už fakt zlobí hodně, tak jí třeba řeknu, že si večer nepustí pohádku. Pak se to snažím splnit. Co se týče odměn, tak je to spíše na principu uplácení. Třeba když jsme v čekárně u doktora a už jí to tam nebaví a zlobí, tak jí slíbím, že dostane doma čokoládu, když bude hodná a to funguje. Nebo to hodně dělám u jídla. Řeknu jí, že když sní jídlo na talíři, tak pak dostane něco dobrýho. Vím, že to není úplně správné, ale když to funguje, tak proč ne.

Máš nějakou představu, čím by měla holčička být, až bude velká, jaké by měla mít koníčky, jakou školu by měla studovat?

Hlavně chci, aby byla v životě šťastná. Chtěla bych, aby vystudovala vysokou školu, ale je mi vlastně jedno jaký obor. Pokud bude mít dobrou školu, tak má pak větší šanci mít dobrý zaměstnání a tím i lepší a jednodušší život. Ale jak říkám, hlavně aby byla zdravá a šťastná. Takže pokud bude třeba prodavačka v samoobsluze, ale bude spokojená, tak se s tím smírím a rozhodně jí za to nebudu zatracovat.

Co se týče koníčků, tak si myslím, že jí možná bude bavit hudba. Nevím teda po kom to má, ale vždycky s nadšením vypráví, jak jste spolu zpívali, bubnovali a tak. Je vidět, že jí to opravdu baví. Odmalička se hýbala do rytmu písniček, prozpěvovala si. Ve volbě koníčků jí nechám volnou ruku. Hlavně aby nějaké koníčky měla, aby se jen tak nepoflakovala.

Vidíš v dceři samu sebe? Máte nějaké podobné povahové rysy?

Ano, ve spoustě věcech je mi podobná. Taková ta touha dělat všechno sama, být nezávislá na druhých, to si myslím, že má po mně. Je hodně pořádkumilovná, prostě puntičkářka.

Zohledňuješ tyto rysy v přístupu k ní nebo v plánech do budoucna?

Asi ano, ono moc nejde ignorovat její povahové rysy. Ale například pokud bych se poddala její úzkostlivosti a závislosti na mě, tak bych nemohla vůbec pracovat a musela bych být stále jen s ní, což by určitě nemělo pozitivní dopad ani na ní, takže proti těmto rysům bojuju.

Proč ses rozhodla dát holčičku do jeslí? Chodila jsi sama do jeslí jako malá?

Ano, chodila a žádné trauma z toho asi nemám. Vůbec si to období nepamatuju.

Lilku jsem dala do jeslí, aby si zvykala na kolektiv dětí a samozřejmě kvůli mé práci. Stejně by jí časem čekala školka a tím plačtivým obdobím by si prošla tak i tak. Tím si musí projít každý dítě.

**Myslíš si, že jesle dají holčičce něco pozitivního nebo naopak negativního?
Pokud ano, tak co?**

Určitě hodně pozitivního. Už jenom to, že se naučí být v kolektivu dětí, bude se učit i od nich. Tím, že je jedináček a asi jedináčkem zůstane, tak potřebuje vidět, jak to chodí mezi ostatními dětmi, že je potřeba někomu pomoci, udělat kompromis, půjčit hračku atd. Negativa bych viděla akorát v projevení na jejím zdravotním stavu, respektive na jejím ekzému.

7.2.3 Můj pohled na dítě

Začala jsem o holčičku pečovat, když byla poměrně malé miminko a v průběhu jejího vývoje jsem toho s ní mnohé prožila, jak ty špatné a náročné chvíle, tak ty pěkné a pro nás obě přínosné. Přestože se snažím o objektivitu, můj pohled na ní je zákonitě citově zabarvený. Kladla jsem si podobné otázky jako v rozhovoru s matkou, viz kap. 7.2.2.

Jaké byly první společné chvíle?

První měsíce byly jak pro mě, tak pro děvčátko dost vyčerpávající a v této době bych asi nebyla schopná vyjmenovat pozitiva, která náš vztah přinášela. Jediný povahový rys, který jsem u ní zaznamenala, byla její úzkostlivost. Separační úzkost se u ní projevovala velice těžce a i když už se nám podařilo na maminku na chvíli „zapomenout“, musela jsem být velmi ostražitá, abych ji nějakým nečekaným podnětem nevyvedla z míry. Postupem času jsme si na sebe ale na tolik zvykly, že jsem se začala na čas strávený s ní těšit

Jakou má podle mě holčička povahu (ve věku 2 a půl let)?

Holčička je velmi citlivá, úzkostlivá, pohybově klidnější. Je spíše extrovertní, ovšem musí si být jista, že je v bezpečném a známém prostředí. Postupem času jsem objevila, že kromě úzkostlivosti má její citlivá povaha i kladné vlastnosti. Jakmile její nervová soustava vyžrála natolik, aby mohla svou citlivost využít i v pozitivním slova smyslu,

začala být opravdu empatická a tolerantní k druhým lidem. Projevuje se to třeba tím, že pomůže mamince nést nákup, hraje si sama a potichu pokud jí není dobře, podá hračku dětem na pískovišti, drží mladší dítě za ruku, aby nespadlo atd.

Není příliš průbojná a sebevědomá, což se v nových a neznámých situacích projevovalo strachem a nedůvěrou v sebe sama či v okolí. Zajímavé bylo ji sledovat při důležitých vývojových krocích, jakými bylo osvojování dovednosti chůze, běhu, skákání, mluvení atd. Vždycky se zdálo, že čeká, až její tělo, ať už po fyzické či psychické stránce dozraje do chvíle, kdy tuto činnost bude zvládat bez problémů a nebude si muset projít tak dlouhou fází učení s určitými nezdary. Většina ostatních dětí, které jsem poznala, byly spíše takové povahy, že dovednost tak dlouho zkoušely, i přes všelijaké útrapy a nezdary, až se to naučily. Holčička byla pravý opak, jejím vnitřím motem bylo „*S opatrností nejdál dojdeš.*“

Je velmi společenská, má velmi ráda společnost lidí, ovšem musí to být lidé známí. Pak dokáže být uvolněná, hravá a průbojná. Mezi neznámými lidmi je naopak velmi plachá, stydlivá a uzavřená.

Jaký styl výchovy používám?

Zastávám názor, že nejlepší ve výchově je zlatý střed. Tudiž ani příliš liberální, ani autoritářský styl. Nicméně důležité je zohlednění osobnosti dítěte, na které aplikuji nějaký styl výchovy. Právě u holčičky bylo třeba si počínat velmi citlivě, jelikož sebemenší zaváhání zaregistrovala a využila toho. Ve výchově jsem byla důslednější než rodiče, na stanovených pravidlech jsem více lpěla. Proto se často stávalo, že když jsem byla přítomna interakci matky nebo otce s děvčátkem, nestačila jsem se divit, co všechno jí tolerují, co si od ní nechají líbit a na co všechno přistoupí. V té době jsem s jejich výchovou zásadně nesouhlasila a byla si jistá, že rodiče musí být za každou cenu důslední a pevní jak skála. Ovšem dnes už to vidím z pohledu rodiče a musím uznat, že nic není tak černobílé a právě bezpodmínečná důslednost ve výchově je velmi náročná.

Podobá se holčička v něčem svým rodičům?

Po své mamince jistě zdědila pořádkumilovnost. Má velmi ráda řád a pořádek ve

věcech. Také je ráda hezky upravená a oblečená a samozřejmě i čistá. Otázka je, nakolik jsou tyto vlastnosti vrozené a nakolik získané. Jak jsem byla mnohokrát svědkem, maminka vedla holčičku až k přehnané čistotě a úzkostlivosti z ušpinění. Bylo zajímavé sledovat, že po celou dobu, co jsem u nich v rodině působila, mi maminka pokaždé pečlivě přichystala oblečení pro holčičku, připravila jídlo nebo případně přesně popsala, jaké jídlo jí mám připravit. Co budeme dělat, nebo co jsme celý den spolu dělaly, nikdy příliš neřešila. Bylo to jistě i tím, že ve mně měla velkou důvěru a věděla, že s ní budu dělat vždycky něco „správného“ díky mému studijnímu zaměření.

S otcem jsem se příliš nesetkávala, jelikož přicházel domů až pozdě večer a často byl v zahraničí. Ani holčička ho nevidá tak často, jak by to mělo být v dobře fungující rodině. Uvědomuje si, že je to její tatínek, ale z důvodu jeho časté nepřítomnosti k němu nemá příliš vřelý vztah.

Jsou jesle pro holčičku vhodné, jaká pozitiva či negativa jí přináší?

Nejsem zastánce jeselských zařízení, ale ani jejich zarputilý odpůrce, jelikož z vlastní zkušenosti vím, že některé děti již po druhém roce zvládají pobyt v těchto zařízeních bez problémů, dokonce jsou pro ně jesle přínosnější díky pestrým podnětům působící na vyvíjející se nervovou soustavu. Ovšem v případě zkoumaného dítěte tomu tak není. Holčička naprosto nebyla zralá pro pobyt mimo rodinu v kolektivu mnoha dalších dětí, kde musí respektovat společná pravidla a není uspokojena její potřeba individuálních požadavků. Pobyt v jeslích byl z mého pohledu pro ni utrpením, které se promítalo i do jejího psychického a emocionálního vývoje. Její docházka do jeslí nebyla nijak pravidelná a příliš častá, což je v tomto případě spíše na škodu, jelikož se holčička nikdy plně neadaptovala.

Shrnutí poznatků o dítěti ve čtyřech základních oblastech:

- **řečové:** Holčička byla vždycky v oblasti řeči napřed oproti jiným dětem (v porovnání s dětmi na hřištích, v jeslích, atd.). Ráda vše komentuje a vyptává se. Má velmi bohatou slovní zásobu, perfektní výslovnost se kterou jsem se snad ještě u stejně starých dětí

nesetkala. I cizí lidé holčičce všechno rozuměli, ani její první slovíčka nebyla zkomolená do tvarů, kterým rozumí jen nejbližší lidé.

- **pohybové:** Oproti řeči byla v pohybovém vývoji vždycky zdrženlivější a klidnější. Do žádných nebezpečných situací se nepouštěla po hlavě, vždy si dávala velký pozor. Nepotřebovala tolik fyzické aktivity, aby vyventilovala svou energii. Preferovala spíše pohybově méně náročné aktivity, hrála si často na místě, pohybové hry pro ni nebyly až tak lákavé, jako pro jiné děti.

- **sociální:** Děvčátko není příliš extrovertní, má raději uzavřenou menší skupinku známých lidí. Rozhodně není typ dítěte, kterému by bylo jedno, kdo o něho pečuje. Nedůvěřuje cizím lidem, pokud už je v prostředí plném neznámých lidí, musí si najít vždy jednu nejbližší osobu, od které se pak nevzdaluje. Čím větší kolektiv lidí a čím větší „nebezpečí“, tím víc je na danou osobu fixovaná. K dětem má ovšem velmi vřelý vztah. Od malička měla ráda jejich přítomnost a velmi brzy došla do etapy, kdy byla ochotna se podělit o hračky, spolupracovat při hře, podřizovat se a tolerovat druhé. Některé děti toto nezvládají ani ve třech letech, ona toho byla schopna již kolem dvou a půl let.

- **emocionální:** Holčička je velmi citlivá, až úzkostlivá. Potřebuje co nejvládnější zacházení a klidné a pevné zázemí, kterého se jí dle mého názoru příliš nedostávalo. Rodiče jí nevytvářeli příliš pevná pravidla, neměla téměř žádný režim a ani její potřeba pevného vztahu s mateřskou osobou nebyla naplněna tak, jak ona by potřebovala.

7.3 Pozorování dítěte v rodině (červen- 2 roky a 4 měsíce, září – 2 roky a 7 měsíců)

7.3.1 Sebeobsluha

Červen

Jídlo sní s menší dopomocí sama.

Vylučování je bezproblémové, jelikož si vždycky řekne, že chce čůrat i kakat a

potřebu vykoná buď do záchodu anebo častěji do nočníku. Jen v noci má ještě plínky, ale většinou i ty zůstanou suché. Doma si jen občas trochu vymýšlí, kam se postaví nočník, musí být na přesně stanoveném místě. Pokud to není podle jejích představ, je rozmrzelá a bývá to příčinou pláče.

Při oblékání trošku pomáhá, např. si natáhne kalhoty, ponožky, nasadí čepičku, při svlékání také hodně pomáhá. Ovšem musí se jí chtít, jakmile ji k tomu vybídeme nebo jí to dáme příkazem, nepomáhá vůbec, pomoc při šacení musí vzejít z její vlastní iniciativy.

Usínání je doma bez problému jen v její přítomnosti. Tehdy jí stačí uložit do postýlky, říct pohádku či zazpívat písničku a ona usne sama. Jakmile je ale s ní maminka, usíná výhradně v jejím náručí. Pokud ji položí samotnou do postýlky, pláče a neusne.

Září

Při jídle je doma úplně nesamostatná, sama se nají opravdu jen ve výjimečné situaci. Nechává se krmit a i přesto je snědené množství jídla malé. Často se stane, že ji něco vyvede z rovnováhy, stačí se na ni třeba jen špatně podívat nebo připravit jídlo trošku jiným způsobem, než jak je zvykem, ona se vzepře a nesní ani sousto.

O vykonání potřeby si vždy řekne, doma se i stane, že si sama vezme nočník, stáhne si kalhoty, vyčůrá se a chce nočník po sobě i uklidit, k tomu ale ještě potřebuje dopomoc, jinak by skončil celý obsah nočníku na zemi.

Proti oblékání už nebojuje tolik jako dřív. Musí se na ni ale pomalu a příliš nenaléhat. Pokud má pocit, že se obléká, protože sama chce, tak je to v pořádku a zvládne se obléci téměř sama, jen potřebuje pomoci se zipy, knoflíky atd.

Usíná sama v postýlce vždy a bez pláče. Do postýlky se jí ale většinou nechce, i když je hodně unavená. Když už v ní leží, po chvíli usne. Výjimečně se stane, že se jí usnout nepodaří, v tom případě jí ale zachováme klidový režim a minimálně hodinu leží poslušně v postýlce a odpočívá, brouká si, povídá, hraje si s panenkou, společnost dospělého nepotřebuje.

7.3.2 Komunikace dítěte

Červen

Holčička komunikuje ráda a bez problémů. Je velmi „upovídaná“, všechno komentuje, na vše možné se vyptává. V přítomnosti rodičů nebo mě se příliš nebojí ani mluvit na veřejnosti (na hřišti či v obchodě). Mezi cizími lidmi je ale stále ještě trochu ostýchavá a sama se do rozhovoru s cizími lidmi nepouští. Pokud ji někdo osloví např. v tramvaji, stydí se, ale s osobou komunikuje.

Září

V domácím prostředí se na komunikaci děvčátka nic nemění. Změna nastává v komunikaci s cizími lidmi. Sama oslovuje i cizí osoby a vyptává se jich na různé otázky (př. V hromadném dopravním prostředku se vyptává lidí, kam jedou, proč atd..).

7.3.3 Sociální oblast

Červen

Nemá problém s přijímáním autorit. Ani já ani rodiče neuplatňují příliš autoritářský styl výchovy, spíše se všichni snažíme o jakousi demokracii. Pokud má tedy děvčátko dostatek prostoru pro uspokojení a vyjádření vlastních potřeb a přání, nevzdoruje téměř vůbec. K cizím lidem má spíše ostýchavý a vyhýbavý přístup. Nové situace zvládá lépe než dříve, spíše proto, že rozumí souvislostem a mnoho jevů se jí dá vysvětlit.

Září

Opět se u ní projevuje separační úzkost při nepřítomnosti maminky. Problém začal teprve po opětovném nástupu do jeslí. Tentokrát separační úzkost nemá tak silný projev a dlouhodobé trvání. Holčička už lépe chápe souvislosti a dá se s ní snadno domluvit. Zhruba po týdnu se situace opět vrací do předchozího stavu, jen občas si vzpomene na maminku a zeptá se, kde je a kdy přijde. Stačí ji ale ubezpečit, že maminka přijde a všechno je v pořádku.

Po odeznění krátké fáze separační úzkosti přestává být stydlivá a uzavřená mezi více

lidmi, bývá dominantnější i ve skupince dětí. Přestává jí vyhovovat role pozorovatele, při hře se mezi děti už zapojuje a často se dostává i do vůdčí pozice.

7.4

Jesle na Praze 10

Zařízení je určené pro děti od půl roku do 3 let. Kritérium pro přijetí dítěte je věk a jeho zdravotní stav. Rodiče mohou tedy dát dítě do jeslí zdravé, řádně naočkované po dovršení 6. měsíce věku. Horní věkový limit zařízení jsou 3-4 roky věku dítěte. O děti pečuje kvalifikovaný personál, jsou to tedy především zdravotní sestry a ošetrovatelky. Tito zaměstnanci se snaží nejen dětem naplnit jejich základní fyzické potřeby, ale starají se i o jejich všestranný rozvoj, ať už v oblasti sociální či psychomotorické. Snaží se o co nejpřirozenější prostředí podobající se rodině, o individuální přístup k dětem a o doplnění a navázání na výchovu v rodině. Děti jsou zde vedeny k samostatnosti při stolování, při oblékání, vyjadřování, učí se správným hygienickým návykům.

Děti jsou rozděleny do dvou věkových skupin, v první skupině jsou děti od 6 měsíců až do 1,5 roku, ve druhé skupince jsou děti od 1,5 roku do 3, výjimečně do 4 let.

Denní režim je stanovený (podobně jako v mateřských školách), ovšem nedodržuje se tak striktně. Více se vychází z aktuální situace, z počtu, věkové sestavy a individuálních potřeb dětí.

7.5 Pozorování dítěte v jeslích (červen- 2 roky a 4 měsíce, září- 2 roky a 7 měsíců)

7.5.1 Sebeobsluha

Červen

Při jídle je naprosto soběstačná. Jí velmi dobře, vydatně, s chutí a bez odmítání.

O vykonání potřeby na toaletu si vždy řekne, má ale stále plíny pro případ menší nehody.

Jeden z problémů v sebeobsluze je při oblékání. Zásadně odmítá se svlékat či oblékat

sama, odmítá i pomoc osobě, která ji svléká či obléká. Jedná se spíše o vzpurnost, než o neschopnost.

Usínání po obědě je též problematické. Z výpovědi jedné ze sester: „Děvčátko má problémy s usínáním, dost často se stane, že vůbec neusne. Někdy usne vyčerpáním z pláče, někdy ale ne. Dříve jsme jí uspávaly v kočárku nebo chováním v náručí, ale to už teď nejde, protože je veliká. Poslední dobou si jí bereme do jiné místnosti, oddělené od ostatních dětí, protože by je jinak budila a rušila.“

Září

Soběstačnost při stolování je již téměř stoprocentní, dalo by se říci, že je jedna z mála dětí, které nepotřebují při jídle péči.

Je už bez plenek a o potřebu si vždycky řekne.

Při oblékání a usínání však mají vychovatelky v jeslích s děvčátkem velké problémy. Oblékat sama se zásadně nechce, pomoc přijímá a trošku i spolupracuje, protože už po předchozích zkušenostech ví, že se tomu vyhnout ani nemůže. V době spánku většinou nespí, protože odmítá usnout. Vychovatelky nemají čas se jí věnovat individuálně, a proto rezignovaly a spát ji nenutí. Holčička je ale vždycky při vyzvedávání z jeslí velmi unavená a často usíná cestou domů v tramvaji.

7.5.2 Komunikace dítěte

Červen

Děvčátko má problémy se v jeslích vyjadřovat, komunikovat s ostatními dětmi. Komunikuje jen s jednou vychovatelkou, na které je závislá. Celé dopoledne se od ní nevzdálí, většinu času je jen v roli pozorovatele. Důležitá je pro ni hlavně přítomnost preferované vychovatelky, při její nepřítomnosti děvčátko pláče, od někoho jiného se nedá utiшит.

Na otázky odpoví, ale sama konverzaci nezačíná.

Září

Situace oproti červnu se značně změnila. Holčička už není ve třídě, kde měla svou známou vychovatelku, tudíž je okolnostmi donucena komunikovat i s jinými lidmi. Nemá problém si o cokoliv říci, dokonce i sama zahajuje rozhovor ať už s dospělými nebo s dětmi. Dá se říci, že v tomto ohledu jí změna třídy prospěla. Nenastávají už situace, že by dostávala záchvaty breku, když si odskočí vychovatelka na toaletu nebo má dovolenou. Neupíná se už na žádnou osobu a je schopná komunikovat, uposlechnout a vyjít se všemi. Nosí s sebou však do jeslí vždy oblíbenou panenku a ta v krizových případech zastává roli blízké osoby.

7.5.3 Sociální oblast

Červen

S přijímáním autorit nemá problém. Konkrétní příkaz, pobídku vyslechne a udělá, co se od ní žádá. Obtížnější je to ale s obecnými pravidly platící pro všechny děti. Stále vyžaduje individuální přístup a nechápe, že ona je součástí skupiny dětí v jeslích, která musí dodržovat jasně stanovená pravidla.

Negativismus se u ní projevuje takto: Pokud je v blízkosti preferovaná vychovatelka, neodmítá téměř nic. Na všem se s ní dá domluvit, vysvětlit jí to. Pokud ale vychovatelka na blízku není, neguje naopak naprosto všechno a pokud je i přes odmítání do něčeho nucena či dotlačena (což se bohužel v jeslích stává často) neutišitelně pláče.

S ostatními dětmi vychází dobře, nikomu neubližuje, neodmítá se s dětmi bavit, ale sama jejich pozornost nevyžaduje. Vystačí si pozorováním ostatních dětí při hře, sama si nehraje.

Září

Mnohem lépe už chápe a dodržuje pravidla platící pro všechny děti, nevyžaduje už tolik individuální přístup.

Mezi dětmi už si našla několik kamarádů, na které se vždycky těší. Vyhledává jejich přítomnost, dokáže si s nimi do určité míry hrát, spíše se ale stále jedná o paralelní hru.

Od jiných dětí se např. inspiruje, navazuje na jejich hru.

Emocionálně je většinou stabilní, pobyt v jeslích už pro ni nepředstavuje takovou psychickou zátěž, jako dříve.

7.6 Nástup do mateřské školy

Těsně před dovršením tří let nastoupila holčička do mateřské školy. Nástup byl zkomplikovaný z několika důvodů. Za prvé se jednalo o anglickou mateřskou školku, ve které pracují až na jednu výjimku rodilí mluvčí a ve školce se mluví výhradně anglicky. Holčička se sice s anglickým jazykem dříve setkala, ovšem její znalost jazyka nebyla zdaleka na komunikativní úrovni. Pozitivem bylo, že docházela do třídy, kde pracovala česky mluvící učitelka a navíc to byla dobrá známá rodičů. Tudíž byla holčičce věnována nadstandardní péče a v mimořádných případech s ní učitelka komunikovala česky. Druhým problémem bylo to, že holčička nastupovala do školky v polovině školního roku, tedy mezi děti, které už byly dávno adaptované.

Bohužel jsem neměla možnost provést pozorování v novém prostředí ani v adaptačním období. Proto budu vycházet z reakcí a nálad holčičky při vyzvedávání ze školky, z komentářů učitelek při vyzvedávání a z rozhovoru s matkou sledující adaptaci na MŠ.

Tři dny v týdnu jsem vyzvedávala holčičku ze školky, proto jsem mohla být svědkem jejích reakcí na můj příchod, komentářů učitelky směrem k jejímu chování během dne atd.

Sebeobsluha

Po celou dobu adaptace neměla problém s žádnou oblastí sebeobsluhy.

V prvních dnech často cestou v dopravních prostředcích usínala, jelikož ve školce nebyl zavedený žádný klidový režim po obědě. Vyzvedávala jsem ji mezi 13.-14.hodinou, v této době byla zvyklá doma spát.

Sociální oblast

V prvním týdnu bylo děvčátko vždy velmi rádo, že mě vidí, ze školky spěchalo pryč. K druhým dětem prý měla od začátku pěkný vztah, nikomu neubližovala, ale ani jejich přítomnost a pozornost nevyhledávala. Autoritu učitelek uznávala od začátku, ovšem anglicky mluvící učitelku spíše ignorovala, což se dá připsat spíše k jazykové bariéře než k nějaké formě vzdoru. Pokud porozuměla a pochopila nějaký požadavek, pravidlo, úkol, splnila jej.

V druhém týdnu už byla smířená s pobytem v nové školce, ale určitě se tam ještě necítila dobře. Můj příchod vždy vřele přivítala, ale ze šatny už tolik nespíchala pryč.

O třetím týdnu by se dalo hovořit, jako o zlomovém. Holčička už můj příchod nijak neočekávala (dříve sedávala po obědě u okna a vyhlížela mě), ze školy se jí nechtělo příliš domů. I paní učitelka při předávání holčičku chválila, jak si ve školce už zvykla, jak si hezky hraje s ostatními dětmi, jak jim pomáhá a pracuje při společných činnostech. Cestou domů se ještě často stávalo, že usínala, většinou ale vydržela na uložení v postýlce doma.

Komunikace dítěte

V prvním týdnu byly s holčičkou dle slov paní učitelky problémy typu, že odmítala komunikovat, byla uzavřená do sebe a často plakala. V nejnutnějších případech oslovovala jen česky mluvící učitelku (samozřejmě hovořila česky). Cestou domů si se mnou nechtěla povídat o pobytu ve školce, o tom co měli k obědu, co dělali, s kým, nebo s čím si hrála.

V druhém týdnu už u ní nebyl přes den pláč tak častý a začínala spolupracovat při společných činnostech. Zapojovala se především při zpívání písniček a dramatizování říkanek, které znala z domova a měla je velmi v oblibě.

Třetí týden si začala povídat s ostatními dětmi, sama navazovala kontakt (jen s česky mluvícími), po mém příchodu mi s nadšením vyprávěla, co se toho dne ve školce dělo. Při oblékání v šatně při odchodu se bavila s dětmi a odbíhala do třídy za učitelkou. Cestou domů si pak ráda povídala o dění ve školce, s hrdým výrazem mi vyprávěla nebo názorně předváděla, co nového se naučila. Převážnou většinu dne komunikovala česky,

jak s učitelkou, tak s dětmi. Při společných aktivitách používala nově naučená anglická slovíčka či krátké fráze. Jelikož učitelky hovoří k dětem velmi jednoduchou angličtinou, již třetí týden holčička porozuměla téměř všemu, nebo alespoň pochopila, co se od ní očekává.

Z mého pohledu a z výpovědí paní učitelky se holčička po necelém měsíci zcela adaptovala na nové prostředí. Začala se do školky těšit, hrála si s dětmi, domů se jí příliš nechtělo a měla tam své kamarády. Opodstatněně se proto domnívám, že její další začleňování proběhlo hladce a holčička se do skupiny dětí zcela adaptovala. Jazyková bariéra byla pro ni samozřejmě velkou překážkou, ale její situace byla usnadněna zejména česky mluvící učitelkou a také tím, že do školky dochází více než polovina dětí pocházející z česky mluvících rodin, často bilingvních, tudíž s dětmi mohla komunikovat ve svém rodném jazyce.

Adaptace do mateřské školy oproti jeslím proběhla překvapivě rychle a bez větších problémů. Přisuzuji to především tomu, že její nervová soustava vyzrála natolik, že dokázala pochopit souvislosti spojené s pobytem mimo rodinné prostředí. Dalším hlavním důvodem je to, že do mateřské školy docházela od začátku denně a pravidelně, kdežto do jeslí nikoliv. Na jesle neměla tedy možnost se už jen díky nepravidelnosti docházky nikdy zcela adaptovat.

Rozhovor s matkou sledující adaptaci na MŠ (zhruba po 3 měsících docházky do MŠ):

Jaké byly první reakce holčičky na MŠ?

Bála se a první dny se jí tam vůbec nechtělo. Vždycky mě přemlouvala a skoro až citově vydírala, aby do školky nemusela. První den se neobešel bez srdceryvného odebrání holčičky učitelkou, ale prý pak plakala jen pár minut.

Kdy jsi zaznamenala změnu?

Myslím, že už tak čtvrtý den byl lepší. Ne že by se do školky těšila, ale už nesmlouvala a věděla, že se prostě jde. Pak druhý týden v pondělí to bylo zas nanovo, ale to se dalo

po víkendu čekat. Celkově byl druhý týden mnohem klidnější. Třetí pondělí ještě trošku při mém odchodu plakala, ale další dny už se do školky i těšila.

Jak dlouho tedy podle tebe trvala adaptační fáze?

Dva týdny.

Zaznamenala jsi nějaké změny v chování v začátcích její docházky do MŠ?

Ano, trošku víc se na mě zas upnula. Ale tentokrát to bylo fakt krátký období. Ani nezačala vyžadovat víc péče, co se týče krmení, oblíkání a tak.

Chování doma se ale nezměnilo, byla stále stejně upovídaná a zvědavá, jen mezi cizími lidmi se držela víc u mě.

Myslíš, že byla adaptace na MŠ ulehčena a urychlena předchozím navštěvováním jeslí?

Trošku asi jo, ale měla jsem jinou představu. Nemůžu se divit, bylo to pro ní úplně jiné prostředí, jiní lidi, děti. Jen jsem si myslela, že když už si tím jednou prošla, že bude víc vědět o co jde. Spíš než díky jeslím si líp zvykla kvůli jejímu věku. Teď už si to mezi dětmi víc užívá, protože ví, že takové věci, jako ve školce se mnou doma nezažije. Bere to tak, že je už velká holka a školka je pro ní její vlastní svět bez maminky, je to její výsada.

8 Shrnutí

V této kapitole se zaměřím na zodpovězení výzkumných otázek (viz. kap. 5).

1) Vyskytují se u dítěte nějaké rysy chování, které by se projevovaly od narození?

Hlavním a velmi výrazným rysem, který se u děvčátka projevuje prakticky už od narození, je její úzkostlivost a přecitlivělost na podněty z okolí. Již v jejím útlém kojeneckém věku se tento rys projevoval v podobě častého a dlouhého pláče, který neměl žádnou opodstatněnou příčinu. V druhé polovině kojeneckého období přecitlivělost přetrvala a projevovala se jako velmi silná separační úzkost a strach

z cizích lidí, který ovšem neměl jen jednu fázi, ale v různých obdobích, délkách a intenzitách se vracel zpět téměř až do jejích dvou let. Ve věku od dvou do tří let se úzkostlivost projevovala nejvíce při navštěvování jeslí. Holčička byla v jeslích naprosto fixovaná na jednu sestru. Výhradně s ní komunikovala, po celou dobu pobytu v jeslích se zdržovala v její těsné blízkosti. Pokud sestra nebyla přítomna nebo se jí nemohla momentálně věnovat, pobyt pro ní byl velmi stresující, plakala a nebylo možné s ní jakkoliv domluvit.

2) Jak tento rys zohledňují rodiče při výchově?

Rodiče tento rys při výchově příliš nezohledňují, snaží se ho ignorovat, aby z ní nevychovali přecitlivělého jedince. I proto začala navštěvovat holčička poměrně brzy jesle, aby si dle slov rodičů zvykla být bez nich a prošla si co nejdříve adaptací na vrstevnickou skupinu a na život mimo rodinu.

3) Jak tento rys ovlivňuje adaptaci na jesle?

Úzkostlivost se rodičům samozřejmě nepodařilo potlačit a adaptace na jesle probíhala velmi dlouho a těžce. Děvčátko bylo v jeslích plačtivé a prožitým stresem se jí zhoršoval atopický ekzém. Na jesle si nikdy zcela nezvykla, jeden z hlavních důvodů bylo jistě to, že její docházka byla velmi nepravidelná. Zpočátku holčička chodila jen pět dní v měsíci, později častěji, ale docházka byla stále nepravidelná (časté dovolené, nemoci či hlídání v domácí prostředí). Tato skutečnost spolu s její povahou ji nikdy neumožnili se začlenit do jeslí, proto pro ni byl pobyt v jeslích velmi stresující.

4) Nastanou nějaké změny v chování dítěte v rodině při navštěvování jeslí?

Při návratu do jeslí po krátké pauze se u holčičky vždycky projevila separační úzkost, jak v jeslích, tak následně i v domácím prostředí. Více vyžadovala pozornost a stálost matky a její vývoj se vždy trochu zbrzdil nebo se dokonce vrátil o krok zpět. V oblasti sebeobsluhy je nejvíce patrný rozdíl. Více vyžaduje pomoc od dospělých, ať už při jídle, oblékání či usínání. Jakoby si uvědomovala, že jen doma má plnou pozornost matky či jiné pečující osoby a značně toho využívá. Celkově byla v období navštěvování jeslí

přecitlivější na silnější či nové podněty z okolí.

5) *Jaké oblasti chování v jeslích se nejvíce liší od chování v rodině a jaké jsou největší problémy dítěte při začleňování do vrstevnické skupiny v jeslích?*

Největší rozdíly nastaly v oblasti komunikační. V domácím prostředí je holčička velmi výřečná a nemá problém si o cokoliv požádat, všechno komentuje a právě povídání je její dominující činností během celého dne. Oproti tomu v jeslích je na slovo velmi skoupá a pokud není nějakou situací donucena (třeba si říci o potřebu na toaletu), nemluví. S dětmi komunikuje pokud přijde impuls k rozhovoru z druhé strany, sama konverzaci nezačíná. Mezi vychovatelkami dělá velké rozdíly a oslovuje jen svou preferovanou osobu. Další rozdíly byly zaznamenány v oblasti sebeobsluhy. V jeslích se krmí sama, oproti tomu v domácím prostředí o to více zneužívá individuální péče a nechává se krmit.

Za největší problémy při začleňování do vrstevnické skupiny a vůbec do jeselského prostředí pokládám její neschopnost řídit se obecnými pravidly a vyžadování naprosto individuální péče. Dále pak je velkým problémem její silná vazba na matku a potažmo i neschopnost odpoutat se od jiné blízké pečující osoby (chůva, zdravotní sestra v jeslích) a vyrovnávat se s novými situacemi.

6) *Pomohlo dítěti navštěvování jeslí k lepší adaptaci na mateřskou školu?*

Já, jako pozorovatel, ani matka si nemyslíme, že by navštěvování jeslí nějak ulehčilo či urychlilo adaptaci na mateřskou školu. Spíše než předchozí zkušenost s podobným zařízením jí k úspěšné adaptaci pomohlo dozrání centrální nervové soustavy, tudíž už zvládala lépe stresové situace a lépe chápala souvislosti spojené s navštěvováním MŠ. Adaptační fáze trvala u holčičky měsíc, což je nejčastější délka adaptačního období u tříletých dětí i bez zkušenosti s navštěvováním jeslí. V čem ale pobyt v dětském kolektivu už od útlého batolecího věku byl pro holčičku přínosný je to, že velmi brzy přestlala vnímat sama sebe jako střed všeho dění.

9 Závěr

Hlavní cíl práce, zjistit odlišnosti v chování dítěte v rodině a v jeslích, jsem splnila. Děvčátko je v rodinném prostředí spíše extrovertní, velmi komunikativní a svéhlavé. Oproti tomu v jeslích se jeví jako velmi uzavřená do sebe, velmi bojácná a nepřístupná komunikaci. Právě v komunikaci s okolím bych spatřovala největší rozdíl v porovnání dvou prostředí. Díky hlubší kazuistice holčičky jsem zjistila, že se u ní vyskytuje jeden dominující rys chování, který se projevuje již od narození a dále po celou dobu mého pozorování. Tento rys bych nejvýstižněji popsala jako úzkostlivost. Adaptace na jesle byla tímto rysem prakticky znemožněna, zvláště když připočtu další aspekty, jako je nízký věk holčičky při nástupu do jeslí a s tím spojená nedostatečná vyzrálost nervového systému, a dále nepravidelná docházka do zařízení.

Při pozorování děvčátka v rodině v době, kdy docházela do jeslí, se vyskytly změny v chování. Nejvíce byla zasažena oblast sebeobsluhy, přesněji krmení a oblékání. Holčička si moc dobře uvědomovala, že doma je všechna pozornost směřována na ní, jakožto na jedináčka, a velmi důmyslně toho využívala. Proto ve všech činnostech, při kterých byla v jeslích požadována samostatnost, doma oproti tomu požadovala ona pomoc. Oproti tomu v jeslích jsem spatřila zásadní rozdíl v chování zejména v komunikační oblasti. Děvčátko nechtělo a bálo se komunikovat s okolím, při tom v rodinném prostředí právě povídání bylo dominující činností.

Díky tomu, že jsem neplánovaně prodloužila dobu svého studia, tedy i dobu psaní bakalářské práce, jsem měla možnost být svědkem nástupu děvčátka do mateřské školy. Ačkoliv se nejednalo o běžnou MŠ, ale o anglickou školku, bylo pro mě překvapením, jak rychle a lehce se holčička do nového prostředí začlenila. Podle mého názoru za touto vcelku bezproblémovou adaptací nestála dřívější zkušenost holčičky s podobným zařízením, nýbrž vyžrání její nervové soustavy, které ji umožnilo pochopit souvislosti spojené s pravidly školky a užívat si společnost svých vrstevníků.

Práce je pro mě velkým přínosem, ať už z hlediska osobního, tak i profesního. V průběhu psaní bakalářské práce jsem se sama stala maminkou. Problematika dětí mladší tří let je pro mě tedy velmi aktuální a informace týkající se jak ontogenetického vývoje jedince, tak institucí pečující o děti batolecího věku, jsou pro mě zvláště v tomto

období nepostradatelné. Myslím si, že ačkoliv se v budoucnu plánuji profesně věnovat dětem předškolního věku, propojení s mladší etapou dětství je nezbytností pro každého zodpovědného pedagoga a vychovatele. Vývojové fáze se nedají oddělit tlustou čarou, ale jedna do druhé se postupně vlévá a často se překrývají. Proto si myslím, že pro náš obor je nutností znát vývojové etapy předcházející a následující.

Jelikož se v posledních letech v České republice zvýšila porodnost, lze očekávat, že otázka mimorodinné péče o děti do tří let bude stále diskutovanější. Výsledky této práce jistě nemohou sloužit jako obecný poznatek o tom, jak děti do tří let zvládají adaptaci na jeselská zařízení. Cílem práce ani nebylo vrhat na ně špatné světlo. Předmětem zkoumání bylo jedno konkrétní dítě, díky kterému je možné poukázat na možnou spojitost temperamentu dítěte a schopnosti adaptace na život mimo rodinu. V případě pozorované holčičky se neukázalo jako vhodné řešení ani volba rozšíření rodinné péče o chůvu, natož pak o pobyt v jeslích. Díky závěrečné kapitole o nástupu do MŠ, lze v případě děvčátka prokázat, že hranice tří let je zásadní, co se týče schopnosti, vyzrálости a připravenosti dítěte na kolektiv v zařízení jako jsou mateřské školy.

Literatura a informační zdroje

Monografická publikace

ČAČKA, O. *Psychologie dítěte*. Tišnov: Sursum, 1997. ISBN 80-85799-03-0.

ČÍŽKOVÁ, J., BINAROVÁ, I. *Přehled vývojové psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. ISBN 80-244-0629-2.

GREGORA, M. *Péče o dítě od kojeneckého do školního věku*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2030-2.

HOSKOVCOVÁ, S. *Psychická odolnost předškolního dítěte*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1424-8.

KOLÁŘOVÁ, J. *Klíč k jeslím*. Praha: Gender studies, 2007. ISBN 978-80-86520-22-3.

KOŤÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola*, Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1568-1.

KUCHAŘOVÁ, V. *Sít' zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR*, Praha: VÚPSV, 2006. ISBN 80-87007-51-4.

LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. ISBN 80-7169-195-X.

MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996. ISBN 978-80-7367-325-3.

MATĚJČEK, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0870-1.

MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-86429-87-8.

PFEFFER, S. *Rozvíjíme emoce dětí*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-764-7.

PIAGET, J. INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 1997. ISBN 978-80-7367-263-8.

ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Portál 2004. ISBN 80-7038-078-0.

SHAPIRO, L. E.: *Emoční inteligence dítěte a její rozvoj*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-964-X.

SINGULE, F. a kolektiv. *Výchova dětí útlého věku v jeslích*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. ISBN

ŠULOVÁ, L. *Předškolní dítě a jeho svět*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0752-2.

ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Univerzita Karlova, 2004. ISBN 80-246-0877-4.

VYMĚTAL, J. *Úzkost a strach u dětí*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-830-9.

VÝROSTL, J, SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie II*. Praha: Grada, 2001. ISBN 80-247-0042-5

Elektronické zdroje:

<<http://www.csop10.cz/Služby/Střediskoslužebprodětiarodiče/tabid/67/Default.aspx>>

<<http://www.materska-centra.cz/>>

<<http://www.mpsv.cz/cs/13500>>

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/5898/komplet_balik.pdf>

<<http://www.msmt.cz/vzdelavani/firemni-skolka-informace>>